

บทที่ 2

ประวัติชีวิตและผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐ

รูปที่ 1 ภาพครูสมภพ ขำประเสริฐ

ครูสมภพ ขำประเสริฐ (2468-2543) ครูผู้มากด้วยความรู้ความเชี่ยวชาญทางดนตรีไทยอย่างสูง ท่านได้รับการศึกษาด้านดนตรีจากบรมครูดนตรีไทยหลายท่านด้วยกัน อาทิ ครูพุ่ม ไตสง่า ครูโองการ กลีบขึ้นและท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ท่านได้รับการมอบประสิทธิ์ประสาทให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครูจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง บุตรีของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูสมภพ ขำประเสริฐ มีความเป็นเลิศทางด้านการบรรเลงปี่พาทย์โดยเฉพาะฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้ม ความสามารถของท่านนั้นเป็นที่เลื่องลือและยอมรับกันอย่างกว้างขวางในวงการดนตรีไทย ท่านมีผลงานในการประพันธ์เพลงและปรับปรุงทางเพลงต่างๆ มากมายหลายประเภท อาทิ เพลงใหม่โรง เพลงสามชั้น เพลงเถา เพลงมอญ เพลงเดี่ยว เครื่องมือและเพลงหางเครื่องต่างๆ มีประสบการณ์ในการควบคุมวงปี่พาทย์ตลอดจนในด้านการประชันวงปี่พาทย์ วงปี่พาทย์ของท่านได้รับรางวัลชนะเลิศในการบรรเลงปี่พาทย์ประชันวงเนื่องในพิธีไหว้ครูของสมาคมสงเคราะห์สหายศิลปิน (วัดพระพิเรนทร์) ประจำปี พ.ศ. 2517 ในด้านการเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยนั้น ท่านได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรผู้สอนดนตรีไทยให้กับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ได้รับเชิญให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครูให้กับสำนักดนตรีและสถาบันการศึกษาต่างๆ เขียนบทความวิชาการทางด้านดนตรีไทย ได้รับเชิญให้เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย และท่านได้รับการประกาศเกียรติคุณให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้าน

วัฒนธรรม สาขา ศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี พ.ศ. 2536 จากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ

รูปที่ 2 ภาพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ใบประกาศเกียรติคุณ แก่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ในโอกาสได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น
ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

ในการศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและ
เรียบเรียงจากเอกสาร ผลงานทางวิชาการ ที่ท่านได้เรียบเรียงและโดยการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ
ที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ รวมทั้งข้อมูลจากสื่อทางด้านโสตทัศนอุปกรณ์ ที่เป็นการ
บันทึกผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐไว้ เมื่อครั้งที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และนำข้อมูลมาเรียบเรียง
ให้ถูกต้องกับความเป็นจริงมากที่สุด

ประวัติชีวิตของครูสมภพ ขำประเสริฐ

ครูสมภพ ขำประเสริฐ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 ตรงกับวัน
ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ปีฉลู ณ บ้านหลังวัดเทพธิดาราม แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร จังหวัด
กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของนายแดงและนางจันทร์ ขำประเสริฐ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
1 คน คือ นางสมใจ ขำประเสริฐ ท่านสมรสกับนางประชิด ขำประเสริฐ (สกุลเดิม มะกล้าแดง)
เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2493 มีบุตรธิดา รวม 4 คน ดังนี้

1. นายธนู ขำประเสริฐ (ถึงแก่กรรม) ประกอบอาชีพรับราชการ ตำแหน่งดุริยางคศิลปิน
สังกัดงานดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร (ปัจจุบันคือ กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักงานการสังคีต
กรมศิลปากร) สมรสกับนางสาววารุณี คงป้อ มีบุตรธิดา 2 คน คือ นายปกป้อง ขำประเสริฐ และ
นางสาวปรารถนา ขำประเสริฐ

2. นายป้อมเพชร ข้าประเสริฐ (ถึงแก่กรรม) ประกอบอาชีพนักดนตรีและประกอบอาชีพอิสระ สมรสกับนางสาวสุมาลี จันทรดีศิลป์ มีบุตร 2 คน คือ นายอรรคเดช ข้าประเสริฐ และ นายปรีชา ข้าประเสริฐ

3. นางสาวปิยะพันธ์ ข้าประเสริฐ ประกอบอาชีพอิสระ มีธิดา 1 คน คือ นางสาวปิยะฉัตร สิทธิวรวิทย์

4. นางสาวปิยะพร ข้าประเสริฐ ประกอบอาชีพรับราชการครู โรงเรียนบุญวัฒนา อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา สมรสกับพันเอกสมพงษ์ เกาพูล มีธิดา 1 คน คือ เด็กหญิงดวงนฤมล เกาพูล

การศึกษาของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดชนะสงคราม ท้องที่เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร จากนั้นมารดาของครูสมภพมีความประสงค์จะให้ไปศึกษาที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล แต่ก็มีเหตุที่ต้องล้มเลิกความประสงค์ไป สาเหตุเกี่ยวกับการที่มารดาของครูสมภพต้องล้มเลิกความประสงค์ ในการจะส่งบุตรชายของตนไปศึกษาที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล นั้น ครูสมภพได้ให้คำสัมภาษณ์ไว้ ณ ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ความว่า

“...เมื่อเรียนจบ มารดาประสงค์จะให้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล มารดาจึงไปพบท่านบาทหลวง พร้อมกับถือร่วมหมาก (เขียนหมาก) ประจำตัวไปด้วย ท่านบาทหลวงกล่าว

“ให้พาลูกมาเรียนเถอะ จะอยู่ประจำหรือไปกลับก็ได้”

มารดาตอบ “ขอไปปรึกษากันดูก่อน”

ท่านบาทหลวง “แล้วมานะ” (ท่านพูดทิ้งท้าย)

มารดาลาท่านบาทหลวงกลับบ้าน ได้ล้มตลับสี่ฝั่งสีปากเงิน จ.ป.ร. ไว้ 1 ใบ ซึ่งในปัจจุบันมีค่าเหลือหลายทีเดียว สมัยนั้นยังไม่มีกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในเขตพระนครต้องเชื้อฟังปรึกษาผู้ใหญ่ในหมู่บ้านท่านเหล่านั้นได้ให้ความเห็นว่าเราจะไปอยู่กับเขาได้อย่างไร คนละศาสนา เป็นความเชื่อที่เล่ากันต่อมา ว่าตามบันไดโบสถ์ของศาสนาคริสต์เขาจะเอาพระพุทธรูปไปฝังไว้ เมื่อเราเดินเข้าไปข้างใน ต้องเหยียบย่ำพระพุทธรูป ผลสุดท้ายต้องล้มเลิกการไปเรียนต่อที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล มารดาเลยต้องเสียดลับสี่ฝั่งเงินไป 1 ใบ ไม่กล้าไปขอคืน...”

(บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 1)

พ.ศ. 2480 ขณะอายุได้ 12 ปี ครูสมภพได้ย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ใกล้กับโรงเรียนนายร้อย พระจุลจอมเกล้า ทำให้ครูสมภพได้ยินได้ฟังการซ้อมดนตรีสากลและมีความสนใจอยากจะทำเครื่องเป่าสากล นางเป็รื่องผู้เป็นภรรยาคนหนึ่งของท่านเจ้าเมืองอ่างทอง ได้เดินทางลงมาจังหวัดกรุงเทพมหานคร นางเป็รื่องผู้นี้มีบุตรเป็นครูสอนดนตรีชื่อ ครูเสนอ ครูสมภพจึงได้เดินทางไปฝึกหัดเครื่องเป่าสากล กับครูเสนอที่ตำบลสี่ร้อย จังหวัดอ่างทอง ในระยะเวลาไม่นาน ปรากฏว่า ครูสมภพสามารถฝึกหัด ได้รวดเร็วกว่าลูกศิษย์คนอื่นๆ ทำให้ลูกศิษย์คนอื่นถูกครูตำหนิ จึงเกิดความไม่เข้าใจกันระหว่าง ศิษย์ถึงขั้นเกิดการทะเลาะวิวาท ครูสมภพจึงต้องถูกส่งกลับบ้านที่กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2482 เมื่อกลับมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ครูสมภพได้มาเรียนปีพาทย์ที่บ้านของครูพุ่ม โตสง่า ณ ตรอกบวรรังสี ถนนตะนาว บางลำพู ซ้ำงวัดบวรนิเวศวิหาร โดยการฝากฝังของท่าน พระครูสังฆรักษ์ (ประสม เรื่องจำรูญ) เมื่อครั้งที่ท่านยังเป็นฆราวาส ท่านเป็นนักแสดงลิเกอยู่ที่ คณะสุชิน เทวะผลิน

ความรู้ความสามารถทางดนตรีของครูพุ่ม โตสง่า นั้น หนังสือสารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัตินักดนตรีและนักร้อง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวไว้ว่า

“...ครูพุ่ม โตสง่า ท่านมีความสามารถบรรเลงระนาดเอกได้ดีและจำเพลง ได้มาก นอกจากนั้น ยังมีฝีมือในการสร้างเครื่องปีพาทย์ไทย และเครื่องปีพาทย์ มอญ...” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 130)

ในการสอนดนตรีของครูพุ่ม โตสง่า นั้น ท่านเคร่งครัดในวิธีการสอนแบบบรมครูดั้งเดิม โดย การเริ่มเรียนฆ้องวงใหญ่ก่อนในเบื้องต้น เพื่อคุณประโยชน์ในการที่จะมีความแม่นยำในบทเพลง หลังจากนั้นจึงจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนเครื่องมือนอื่นๆ ต่อไป

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้กล่าวเกี่ยวกับการสอนลูกศิษย์ ของครูพุ่ม โตสง่า ไว้ว่า

“...ในการสอนลูกศิษย์นั้น ท่านถือคิดว่าจะต้องเริ่มด้วยการตีฆ้องใหญ่ก่อน จนกว่าจะตีได้ดีแล้ว ท่านจึงจะอนุญาตให้ไปเล่นเครื่องดนตรีชนิดอื่น...” (พูนพิศ อมาตยกุล, 2524: 9)

ครูสมภพได้เรียนปีพาทย์ตามแบบแผนชนบทไทย โดยเริ่มเรียนฆ้องวงใหญ่ในเพลงสาธุการ เพลงในชุดใหม่โรงเรียน เพลงกลองต่างๆ เพลงเรื่องเต่ากินผักนึ่ง เพลงเสภา เพลงเถา เพลงเดี่ยว กราวโน เพลงเดี่ยวพญาโคก เพลงหน้าพาทย์ (เพลงตระนอน) ครูสมภพได้เล่าเกี่ยวกับความรู้ทาง ดนตรีที่ได้รับจากการเรียนกับครูพุ่ม โตสง่า ไว้ว่า

“...ผมได้หลักการตีฆ้อง และการจับไม้ตีฆ้องอย่างถูกต้อง จากครูพุ่ม (วิธีจับไม้ตีฆ้องนั้น ให้ปลายนิ้วชี้ชนกับหนังหัวไม้ตีฆ้อง และให้นิ้วชานกับกำน ไม้ตีฆ้อง จะอยู่ในร่องขึ่งมือ รััดด้วยนิ้วกลางกับนิ้วนางให้แน่น) นอกจากจะได้ หลักการตีฆ้องไทยแล้ว ผมยังได้หลักและวิธีตีฆ้องมอญและเพลงมอญจากสำนัก ครูพุ่ม ไตสง่า อีกมากมาย...” (บุญขริ นาคทิม อ้างถึงในอนุสรณ์งานพระราชทาน เพลงศพนายสมภพ ขำประเสริฐ, 2543: 62)

รูปที่ 3 ภาพครูพุ่ม ไตสง่า

พ.ศ. 2488 ขณะอายุได้ 20 ปี ครูสมภพได้เข้าฝากตัวเป็นศิษย์ของครูโองการ กลีบขึ้น ซึ่งท่านเป็นศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะอีกท่านหนึ่ง ความรู้ความสามารถทางดนตรีไทย ของครูโองการ กลีบขึ้น นั้น หนังสือสารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัตินักดนตรีและนักร้อง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวไว้ว่า

“...ครูโองการ กลีบขึ้นมีนามเดิมว่า ทองต่อ เป็นครูผู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงปี่พาทย์ เป็นผู้ตีฆ้องวงเล็กประจำวงวังบูรพาภิรมย์ เป็นมหาดเล็กใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ต่อมา รับราชการที่กรมปี่พาทย์ และโขนหลวง แล้วลาออกไปเป็นนักดนตรีวง วงบางคอแหลม หลังจากนั้น กลับเข้ารับราชการที่กองการสังคีต กรมศิลปากร แล้วโอนไปประจำกองดุริยางค์ทหารอากาศและสถาบันต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 225)

รูปที่ 4 ภาพครูโองการ กليبขึ้น

ที่บ้านของครูโองการ กليبขึ้นนี้ ครูสมภพได้เรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้นกับเพลงเดี่ยวต่างๆ ต่อมาได้เข้าประลองวงในงานไหว้ครูที่บ้านของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงได้มีโอกาสใกล้ชิดกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ และได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านในปี พ.ศ.2489 ครูสมภพได้เล่าเกี่ยวกับการฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ว่า

“...ต่อมาได้เข้าประลองวงในงานไหว้ครูที่บ้านท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงได้ใกล้ชิดกับท่านครูมากขึ้นด้วย ผมถึงกับออกปากขอต่อเพลงจากท่านโดยตรง ไม่มีผู้ใหญ่ไปฝากตัว เหมือนศิษย์คนอื่น ๆ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ หัวเราะและพูดว่า

ท่านครู “นี่เรายังไม่เป็นครูลูกศิษย์กันเต็มตัวเลยนะ จะมาต่อเพลงกันได้อย่างไร” ผมตอบท่านว่า “ครับ ผมกำลังจะกราบเรียนท่านว่า ผมจะนำเครื่องบูชา (กำนล) มากกราบฝากตัวกับท่านครับ”

ท่านครูก็ว่า “อาบ (เป็นคนรับใช้) ไปจัดเครื่องกำนลมาที่ เอาดอกเข็มนะ”

แล้วผมก็เอาเงิน 6 บาทใส่รวมไปในขัน นอกจากนั้นที่อาบก็จัดให้เรียบร้อย วันนั้นเป็น วันพฤหัสบดีด้วย จึงเป็นการฝากตัวได้เป็นศิษย์ของท่านเรียบร้อย...”

(บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 16)

รูปที่ 5 ภาพท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การเรียนดนตรีไทยที่บ้านของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะของครูสมภพ ข้าประเสริฐนั้น อย่างที่ทราบในเบื้องต้น ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้มีความรู้พื้นฐานในการบรรเลงปี่พาทย์มาก่อน จากบ้านของครูพุ่ม โตสง่าและครูโองการ กลับขึ้น เพราะฉะนั้น การเรียนดนตรีไทยในบ้านของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ จึงเป็นการเรียนเพิ่มเติมจากความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วให้มากยิ่งขึ้นและเป็นลักษณะแบบเดินทางเข้าไปฝึกหัดดนตรี ต่อเพลง ช่วยเหลือกิจการในบ้านเสร็จแล้ว จึงกลับบ้านของตน ซึ่งครูสมภพเอง ท่านเรียกการเรียนลักษณะนี้ว่า “ศิษย์เรือนนอก” ซึ่งมีความแตกต่างจากศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะหลายๆท่าน ที่พักอาศัยและเรียนดนตรีอยู่ในบ้าน

ในสำนักของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ครูสมภพได้รับประสบการณ์ทางด้านดนตรีไทยมากมาย อาทิ การเรียนฆ้องวง การประชันวง นอกจากนี้ ยังได้เรียนระนาดทุ้มจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ครูสมภพเล่าว่า

“...เมื่อปี พ.ศ. 2493 ผมบวช ครั้นสึกออกมา ก็ไม่ได้ตีฆ้องอีก ต้องไปเป็นคนตีระนาดทุ้ม ท่านครูทราบเจตนาของศิษย์ทุกคนได้ดี ท่านครูหัวเราะแล้วพูดว่า “ทุ้มเขาก็ตีได้นะ”

ตั้งแต่นั้นท่านครูก็ตั้งใจต่อระนาดทุ้มให้อย่างจริงจัง ท่านได้เลือกทางดีๆ มาต่อให้ ตอนนี่ ผมเป็นลูกศิษย์ท่านเต็มตัวแล้ว ในสมัยนั้นไม่มีอะไรสำคัญเท่าต่างคนต่างไปหาเพลง แล้วมาถ่ายให้ได้กันทั่วทุกคน...”

(บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 26-27)

การศึกษาของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ทั้งในส่วนของการศึกษาสายสามัญและการศึกษาวิชาดนตรี สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2480 ขณะอายุได้ 12 ปี เรียนเครื่องเป่าสากลกับครูเสนอ ท้องที่ตำบลสี่ร้อย จังหวัดอ่างทอง

พ.ศ. 2482 ขณะอายุได้ 14 ปี เรียนเปียโนกับครูพุ่ม โตสง่า

พ.ศ. 2488 ขณะอายุได้ 20 ปี เรียนเปียโนกับครูโองการ (นามเดิมว่า ทองต่อ) กลีบขึ้น

พ.ศ. 2489 ขณะอายุได้ 21 ปี เรียนเปียโนกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

รูปที่ 6 ภาพแผนภูมิแสดงสายการศึกษาดนตรีของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ในชีวิตของผู้ที่ได้รับการศึกษาวิชาความรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การมีความกตัญญูรู้คุณต่อครูบาอาจารย์ ผู้ซึ่งได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับตนได้ใช้เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ ครูสมภพ ข้าประเสริฐก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความกตัญญูต่อครูอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากในระยะที่ท่านได้เรียนเปียโนกับครูพุ่ม โตสง่านั้น ครูพุ่มเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านจะต้องทำอาหารใส่ปั้นโตถวายพระที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นประจำทุกวัน ดังนั้นกิจวัตรประจำวันก็คือ ศิษย์ทุกคนจะต้องตื่นเวลาประมาณ 04.00 น. ฝึกบรรเลงเพลงไปจนถึงเวลาประมาณ 06.00 น. แล้วจะต้องไปช่วยกันเตรียมอาหารถวายพระ จนเวลาประมาณ 08.00 น. จึงรับประทานอาหารเช้า แล้วฝึกบรรเลงเพลงต่อจนถึงเวลา 12.00 น. ช่วงบ่ายต้องไปช่วยจ่ายตลาด แล้วกลับมาเตรียมอาหารในช่วงเย็น ครูสมภพ ข้าประเสริฐท่านก็ได้ปฏิบัติกิจวัตรดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ สมกับที่ท่านได้รับการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้จากครูพุ่ม ในระยะที่ท่านได้เรียนเปียโนกับครูโองการ กลีบขึ้น ท่านก็ทำหน้าที่ตักน้ำไว้สำหรับใช้ในบ้านด้วยความสมัครใจ ในระยะที่เรียนเปียโนกับท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ท่านก็ได้ตั้งใจฝึกหัดปฏิบัติดนตรีต่อเพลง ช่วยเหลือกิจการในบ้านท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะเป็นอย่างดี ในระยะที่ครูพุ่ม โตสง่าและท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะป่วย ครูสมภพก็ทำหน้าที่ปรนนิบัติ ดูแลครูทั้งสองท่านอย่างสม่ำเสมอ สมกับที่ได้เป็นศิษย์ของท่านทั้งสอง จนในวาระสุดท้ายที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ

เสียชีวิต ครูสมภพ ข้าประเสริฐได้แสดงความกตัญญูด้วยการเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมท่านครู ในเหตุการณ์นี้ ครูสมภพได้เล่าว่า

“...ต่อมา เป็นระยะที่ครูทั้งสองท่านป่วย คือ ครูพุ่ม โตสง่า กับท่านครู หลวงประดิษฐไพเราะ กิจการเลี้ยงไก่ที่เริ่มจะดี ก็ต้องหยุด เพราะต้องคอยดูแล ท่านสม้าเสมอ ผลสุดท้ายท่านครูก็เสียชีวิต ผมขอรับเป็นเจ้าภาพสวดท่าน 1 คืน ต้องใช้เงินมาก เลยขายกิจการเลี้ยงไก่ ให้กับเพื่อนที่เป็นอิสลาม ขายหมดแล้ว ได้เงิน 12,000 บาท งดแรกได้มา 5,000 บาท ส่วนที่เหลือเขามอบให้ทีหลัง ยังไง ผมก็ขอให้ได้เงิน มาสวดท่านครูสักคืน เพื่อแสดงความกตัญญู เป็นครั้งสุดท้าย...” (บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 31)

นอกจากความกตัญญูรู้คุณของครูสมภพ ข้าประเสริฐที่มีต่อครูบาอาจารย์แล้ว ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ยังมีความมั่นคงในคำสอนของครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้เป็นอย่างยิ่ง และมีความห่วงใยในศิลปวัฒนธรรมของชาติ อีกทั้งมีความเคารพยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รัก ซึ่งพบได้จากการทำงานได้ดำเนินชีวิตการเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านดนตรีไทย ตั้งใจสั่งสอนศิษย์ตามแนวทางที่ท่านได้รับการอบรมสั่งสอนมา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ โดยท่านได้กล่าวไว้ในตอนท้ายคำสัมภาษณ์ที่ให้ไว้กับศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัย รุรกีบัณฑิตย ความว่า

“...ทุกๆ อย่างในคำสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ผมได้เรียบเรียงไว้ เป็นบทความเล่มน้อยๆ เพื่อเป็นที่อาศัยได้รำเรียน ของผู้สนใจ ใฝ่ศึกษา บทความต่างๆ เหล่านี้ ได้เก็บรักษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เรื่องของดนตรีจะว่าง่ายก็ได้จะว่ายากก็ได้แล้วแต่สติปัญญาของผู้เรียน เพราะดนตรีไทย เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียนไม่รู้จบเหมือนกัน โบราณท่านอุทิศสำนักอนุรักษ์มาจนถึงพวกเรา และก็ขอให้ช่วยกันจรรโลงเอาไว้ จะด้วยวิธีใดก็ตาม ให้สมกับที่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินท่านได้มีพระมหากษัตริย์คุณเชิดชูศิลปะของชาติเอาไว้ แล้วพสกนิกรอย่างเรา จะไม่เจริญรอยตามพระยุคลบาท ของพระองค์ท่านบ้างหรือ...” (บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 44)

ผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐ

จากการที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับการศึกษาและได้รับประสบการณ์ทางด้านดนตรีกับครูดนตรีถึง 4 ท่าน ทำให้ท่านมีความรอบรู้และแตกฉานในศาสตร์ของดนตรีอย่างลึกซึ้ง สามารถสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีอันทรงคุณค่า และสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ไปสู่ลูกศิษย์และบุคคลที่ได้มีโอกาสร่วมงานกับท่านได้อย่างชำนาญ จนปรากฏเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงอันเป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบันมากมายหลายท่าน ผลงานอันเป็นสิ่งแสดงออกซึ่งความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ขำประเสริฐนั้น มีมากมายหลากหลายประเภท อาทิ ผลงานในด้านการบรรเลงปี่พาทย์โดยเฉพาะฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้ม การร่วมบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู ผลงานด้านการประพันธ์และปรับปรุงทางเพลง ผลงานการประชันวงปี่พาทย์ ผลงานการปรับวงปี่พาทย์ ผลงานการเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางดนตรี ผลงานการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรสอนดนตรีไทยให้กับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ผลงานการเป็นนักวิชาการด้านดนตรี การเป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย การได้รับเชิญให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครู ให้กับสำนักดนตรีไทยและสถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากผลงานที่ได้กล่าวไปแล้ว ครูสมภพ ขำประเสริฐ ยังมีความสามารถในงานช่างฝีมือต่างๆ อาทิ การทำไม้ตีเครื่องปี่พาทย์ชนิดต่างๆ ทั้งไม้แข็งและไม้ نرم การเย็บปักเครื่องแต่งกายโขนละคร ฯลฯ ผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การร่วมบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู

การได้รับการถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีไหว้ครู ของครูสมภพ ขำประเสริฐนั้น ท่านได้ให้คำสัมภาษณ์ให้แก่ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตไว้ดังนี้

“...ส่วนเพลงหน้าพาทย์ได้ต่อเพลงตระนอน เพื่อใช้ในการเทศน์มหาชาติ ส่วนเพลงหน้าพาทย์เพลงอื่นๆ ครูพุ่มไม่ได้ต่อให้อีก...”

“...เมื่อ พ.ศ. 2488 อายุ 20 ปี ผมได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ครูโองการ (ทองต่อ) กลับขึ้น เมื่อตอนเด็กๆ บ้านของผมอยู่ใกล้บ้านท่าน แต่ผมไม่ได้สนใจว่าใครเป็นใคร ผมเริ่มเรียนเพลง หน้าพาทย์ขั้นต้นสลับกับเพลงเดี่ยว...”

(บุญขีร์ นาคทิม อ่างถึงโน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมภพ ขำประเสริฐ, 2543ก: 62, 2543ข: 71)

นอกจากนี้ ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้บันทึกด้วยลายมือของท่านเองให้แก่ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตไว้ดังนี้

“...เพลงองค์พระ ต่อจากคุณครูหลวงบำรุงพร้อมกัน ๔ คน ตั้งเครื่องสังเวศ
มีครูประสิทธิ์ ครูช่อ ครูเอิ้น ต่อที่บ้านครูช่อ...” (สมภพ ข้าประเสริฐ, ต้นฉบับตัวเขียน)

จากหลักฐานที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้ให้คำสัมภาษณ์และได้บันทึกด้วยลายมือของท่าน ให้แก่ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต แสดงให้เห็นว่า ท่านได้เรียนเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีไหว้ครู ตั้งแต่เพลงหน้าพาทย์ขั้นต้นจนถึงเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ อันเป็นสิ่งแสดงถึงความพร้อมด้วยวิยวุฒิและคุณวุฒิของผู้ที่ได้ศึกษาวิชาการด้านดนตรีไทย เพราะยอมเป็นที่ทราบกันดีว่า เพลงชุดองค์พระพิราพนี้ จัดเป็นเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูงสุดสำหรับดนตรีไทย ผู้ที่จะเรียนเพลงชุดนี้ได้จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีวิยวุฒิเหมาะสม และจะต้องได้รับการ “ครอบ” เสียก่อน ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ท่านได้ร่วมบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครู ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2527 ฯลฯ นอกจากการร่วมบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูแล้ว ท่านยังได้ถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ให้กับลูกศิษย์หลายคนคู่ด้วยกัน

อาจารย์ไพฑูริย์ เจยเจริญ ได้กล่าวเกี่ยวกับการได้รับการถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์จากครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า

“...ผมมีบุญได้ครูสมภพท่านเมตตา หลังจากที่ได้สัมผัสกับท่านระยะหนึ่ง
ท่านบอก เออ ไพฑูริย์มาต่อองค์พระฯ นะ ผมไปต่อบ้านพี่ยุร ประยูร กิจवास
รุ่นเดียวกับผมก็มี อาจารย์ฉลาก โพิธสามต้น สมพงษ์ ภูธร ทองคำ แสงทับทิม...”
(ไพฑูริย์ เจยเจริญ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2549)

นอกจากนี้ ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้ถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้นถึงเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ ให้กับคณาจารย์โปรแกรมวิชาดนตรีไทย จากสหวิทยาลัยทวารวดี (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง) และในการถ่ายทอดในคราวนั้น ผู้วิจัยและอาจารย์สามิตต์ ทรัพย์ผุด แห่งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับการถ่ายทอดในคราวนั้นด้วย

2. ผลงานด้านการประพันธ์เพลงและปรับปรุงทางเพลง

การประพันธ์เพลงและปรับปรุงทางเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐนั้น มีหลายประเภท โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ซึ่งสถาบันดังกล่าวได้รวบรวมผลงานของท่าน ซึ่งเป็นการให้สัมภาษณ์โดยตัวท่าน และนอกจากนี้ ยังปรากฏเอกสารต้นฉบับลายมือที่บันทึกโดยตัวท่านเอง หลักฐานเอกสารดังกล่าว ปรากฏผลงานด้านการประพันธ์และปรับปรุงทางเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ดังนี้

2.1 เพลงใหม่โรง ได้แก่

- เพลงใหม่โรงมหाराช 3 ชั้น (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น เป็นคนละเพลงกับบทประพันธ์ของ ครูมนตรี ตราโมท)
- เพลงใหม่โรงปฐมฤกษ์ 3 ชั้น (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น)
- เพลงใหม่โรงวชิรมงกุฎ 3 ชั้น (ใช้เป็นเพลงใหม่โรงสำหรับบรรเลงประจำ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม)

2.2 เพลงสามชั้นและเพลงเถา ได้แก่

- เพลงปลาทอง 3 ชั้น (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงจำปานารี เถา (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น)
- เพลงจระเข้หางยาว เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงพันธุ์ฝรั่ง เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงพม่าเห่ เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)

2.3 เพลงเดี่ยวเครื่องมือน้อยๆ ได้แก่

- เพลงสุดสงวน 3 ชั้น (ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงหกบท 3 ชั้น (ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงอาเฮีย 3 ชั้น (ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)

2.4 เพลงมอญ ได้แก่

- เพลงย่ำไทยทางใหม่ (ใช้สำหรับบรรเลงในชุดนางหงส์)
- เพลงโลงทอง (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น)
- เพลงมะลิซ้อน (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น)
- เพลงมะลิวัลย์ (ปรับปรุงโดยยึดแนวเพลงสองกุมารของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ)
- เพลงด้อมค้าย เถา (ขยายจากอัตรา 2 ชั้นของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ)
- เพลงม่านมงคลใหญ่ (ขยายจากอัตรา 2 ชั้น)
- เพลงสร้อยมยุรา เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)

นอกจากเพลงทั้ง 4 ประเภทที่ได้กล่าวไปแล้ว ครูสมภพ ข้าประเสริฐยังได้ใช้ปฏิภาณไหวพริบในขณะที่ถ่ายทอดเพลงหรือในขณะที่ปรับวงการบรรเลงให้กับลูกศิษย์และบุคคลอื่นๆ ทำการประพันธ์เพลงเดี่ยวทำนองไว้มากมายทั้งเพลงไทยและเพลงสำเนียงภาษาต่างๆ แต่มิได้มีการบันทึกและจดจำไว้ ปรากฏแต่เพียงข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์ลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่านเท่านั้น

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลและตรวจทาน ผลงานด้านการประพันธ์เพลงและปรับปรุงทางเพลงจากการสัมภาษณ์ลูกศิษย์และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับท่าน ในแต่ละช่วงเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวงและปฏิบัติหน้าที่เป็นครุผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางดนตรี คือ

- ช่วงเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ ณ วัดหัวลำโพงและวัดพระพิเรนทร์ ผู้ที่ให้ข้อมูล คือ อาจารย์สมพงษ์ ภูธร อาจารย์วินุฉลย์ธรรม เพียรพงษ์และอาจารย์น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง
- ช่วงเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ผู้ให้ข้อมูลคือ อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์และอาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวว่า

“...เพลงเดี่ยวแขกมอญห้องวงเล็ก เพลงเดี่ยวมุล่งห้องมอญวงใหญ่...”

(สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549)

วินุฉลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...ไอยเรศร์ เถา คือ ยึดมาเป็นสองชั้น ชั้นเดียว สะบัดสะบั้ง เถา คือ เดิมสองชั้น ชั้นเดียว เพลงสามชั้น ก็มี ทอยยในทางเปลี่ยน ทอยยเขมรทางเปลี่ยน เพลงเดี่ยว ก็มีสุรินทราหู ปี่พาทย์รอบวง (ยกเว้นปี่) มุล่งระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ห้องมอญวงใหญ่,ห้องวงเล็ก สารถิ ปี่พาทย์รอบวง เพลงมอญก็มีกะเหรียงเหนือ และเพลงปี่ว นอกนั้นก็ยังมีเพลงหางเครื่องและเพลงเกร็ดต่างๆ...”

(วินุฉลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)

น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวว่า

“...ที่ผมรู้ นะ มีมุล่งแล้วก็สารถินะ...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ได้กล่าวว่า

“...เพลงเดี่ยวมุล่งห้องวงเล็กและระนาดทุ้ม เพลงเดี่ยวนารายณ์แปลงรูป ห้องวงใหญ่ เพลงเดี่ยวนกขมิ้นห้องวงใหญ่ เพลงเดี่ยวสารถิระนาดเอก,ระนาดทุ้ม, ห้องวงใหญ่,ห้องวงเล็ก...”

(กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2549)

โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวว่า

“...มีเพลงแสงหิรัญ เถา ครูเค้าบอกว่า ต่อให้ลูกศิษย์รุ่นก่อนๆ แล้วก็หายไปเพลงเดี่ยวเพิ่มก็มีนารายณ์แปลงรูประนาดทุ้ม,ห้องวงใหญ่,ห้องวงเล็ก...”

(โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2549)

ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมาเรียบเรียงเพิ่มเติมเป็นผลงานด้านการประพันธ์และปรับปรุงทางเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้ดังนี้

- เพลงทยอยใน 3 ชั้น (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงทยอยเขมร 3 ชั้น (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงไอยเรศร์ เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงสะบัดสะบั้ง เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงแสงหิรัญ เถา (ปรับปรุงทางเปลี่ยน)
- เพลงสารถี 3 ชั้น (ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงนารายณ์แปลงรูป 3 ชั้น (ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงสุรินทราหู 3 ชั้น (ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงมุล่ง (ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องมอญวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก)
- เพลงนกขมิ้น 3 ชั้น (ซ้องวงใหญ่)
- เพลงกะเหรียงเหนือ (ขยายจากอัตราชั้นเดียว)
- เพลงปี่ (ปรับปรุงทางเปลี่ยนจากเพลงสำเนียงมอญ)

3. ผลงานด้านการปรับวงการบรรเลงปี่พาทย์และการประชันวงปี่พาทย์

ในช่วงระยะเวลาที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาดนตรี ณ วัดหัวลำโพง ท่านได้ถ่ายทอดวิชาการด้านดนตรีให้กับลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง และได้นำวงดนตรีของท่านเข้าประกวดประชันและร่วมบรรเลงในงานต่างๆ ปรากฏชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในความสามารถของวงดนตรีของท่านในนาม "ศิษย์ครูสมภพ ข้าประเสริฐ" อาทิ

- พ.ศ.2517 ชนะเลิศปี่พาทย์ประชันวง ในงานพิธีไหว้ครูของสมาคมสงเคราะห์สหายศิลปิน (วัดพระพิเรนทร์) ได้รับถ้วยรางวัลจากศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ และได้บรรเลงออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ถึงสองครั้ง

รูปที่ 7 ภาพถ้วยรางวัลชนะเลิศปี่พาทย์ประชันวง ในงานพิธีไหว้ครูของสมาคมสงเคราะห์สหายศิลปิน (วัดพระพิเรนทร์) เมื่อ พ.ศ. 2517

- พ.ศ. 2518 บริษัทเมโทร ได้เชิญให้วงปี่พาทย์ ที่ประกวดในงานพิธีไหว้ครูของสมาคมสงเคราะห์สหายศิลปินไปบันทึกเสียง

- พ.ศ. 2524 ได้เข้าร่วมบรรเลงปี่พาทย์ไม้แข็งประลองฝีมือ เนื่องในงานมหกรรมดนตรีศรีศตวรรษในโอกาสฉลองร้อยปีหลวงประดิษฐไพเราะ ณ โรงละครแห่งชาติ

4. ผลงานการเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางดนตรี

ในชีวิตของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ท่านมิได้รับราชการประจำ แต่การที่ท่านได้ศึกษากับครูดนตรีไทยผู้มากด้วยความรู้ความสามารถอย่างครูพุ่ม โตสง่า ครูโองการ กลีบชื่นและท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางดนตรีไทยอันเป็นที่ยอมรับในสังคม อีกทั้งด้วยผลงานการบรรเลง การประพันธ์บทเพลงและการปรับปรุงทางเพลง การปรับวงปี่พาทย์และประชันวงปี่พาทย์ จนปรากฏชื่อเสียงและความรู้ความสามารถของตัวท่าน จึงทำให้ท่านได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางดนตรีไทยให้กับสถาบันการศึกษาต่างๆ ดังนี้

4.1 โรงเรียนวัดราชาธิวาส จังหวัดกรุงเทพมหานคร

4.2 โรงเรียนสิงหราชพิทยาคม จังหวัดกรุงเทพมหานคร

4.3 วิทยาลัยครูจันทระเกษม จังหวัดกรุงเทพมหานคร (มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทระเกษม)

4.4 วิทยาลัยครูนครปฐม จังหวัดนครปฐม (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม)

4.5 ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

รูปที่ 8 ภาพครูสมภพ ข้าประเสริฐ ขณะเป็นวิทยากรสอนดนตรีไทย ณ ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

5. ผลงานการเป็นนักวิชาการด้านดนตรี

ขณะที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เป็นวิทยากรสอนดนตรีไทย ณ ภาคศึกษานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม นอกจากผลงานด้านการสอนปฏิบัติดนตรีไทยให้กับนิสิตนักศึกษาภายในสถาบัน และบุคคลภายนอกที่ได้มาเป็นศิษย์ของท่านแล้ว ท่านยังได้เขียนบทความทางวิชาการดนตรีไทย เพื่อเป็นประโยชน์กับผู้สนใจใฝ่ศึกษาหาความรู้ทางดนตรีไทย ซึ่งเป็นบทความที่เกิดจากความรู้และประสบการณ์ทางดนตรีไทยที่ได้รับจากบรมครูดนตรีไทยที่ท่านได้เคยเป็นศิษย์ เกี่ยวกับบทความดังกล่าว ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ท่านได้กล่าวไว้ในคำสัมภาษณ์ที่ให้ไว้กับศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตยส์ ความว่า

“...ทุกๆ อย่างในคำสอนของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ผมได้เรียบเรียงไว้ เป็นบทความเล่มน้อยๆ เพื่อเป็นที่อาศัยได้รำเรียนของผู้สนใจ ใฝ่ศึกษา บทความต่างๆ เหล่านี้ ได้เก็บรักษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต พระราชวังสนามจันทร์ เรื่องของดนตรี จะว่าง่ายก็ได้ จะว่ายากก็ได้ แล้วแต่สติปัญญาของผู้เรียน เพราะดนตรีไทย เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียนไม่รู้จบเหมือนกัน โบราณท่าน อุดสาห์นุรักษ์มาจนถึงพวกเรา และก็ขอให้ช่วยกัน จรรโลงเอาไว้ จะด้วยวิธีใดก็ตาม ให้สมกับที่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ท่านได้มีพระมหากรุณาธิคุณ เชิดชูศิลปะของชาติเอาไว้ แล้วพสกนิกรอย่างเราจะไม่เจริญรอยตามพระยุคลบาท ของพระองค์ท่านบ้างหรือ...” (บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 44)

บทความทางวิชาการดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ มีดังนี้

- 5.1 บทความเรื่อง “ประวัติปีพาทย์นางหงส์โดยสังเขป” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2524
- 5.2 บทความเรื่อง “เรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2526
- 5.3 บทความเรื่อง “พิธีไหว้ครูในทัศนะของข้าพเจ้า” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2527
- 5.4 บทความเรื่อง “สืบเนื่องมาจากระนาดทุ้ม” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2529

รูปที่ 9 ภาพหนังสือ เรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2532

ผลงานการเป็นนักวิชาการด้านดนตรีของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

6. การเป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับเชิญให้ไปเป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย ให้กับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ดังนี้

6.1 เป็นกรรมการสอบปฏิบัติดนตรีไทยให้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6.2 เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย ให้กับมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

6.3 เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย ให้กับวิทยาลัยครูนครปฐม (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม)

6.4 เป็นกรรมการตัดสินในการประกวดดนตรีไทยเพื่อความมั่นคงของชาติ เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

รูปที่ 10 ภาพเกียรติบัตรของครูสมภพ ขำประเสริฐ เมื่อได้รับเชิญให้ไปเป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย

7. การได้รับเชิญให้ไปเป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยให้กับสำนักดนตรีไทยและสถาบันการศึกษาต่างๆ

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับมอบให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครูและครอบครูดนตรีไทย จากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ในงานพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โดยงานในครั้งนั้น มีผู้ที่ได้รับมอบให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโองการไหว้ครูและครอบครูดนตรีไทย 2 ท่าน คือ ครูประสิทธิ์ ถาวรและครูสมภพ ขำประเสริฐ

รูปที่ 11 ภาพครูสมภพ ขำประเสริฐ ขณะได้รับมอบให้เป็นพิธีกรผู้อ่านโครงการไหว้ครูและ
ครอบครูดนตรีไทยจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ในงานพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับเชิญไปเป็นพิธีกรผู้อ่านโครงการไหว้ครูและครอบครูดนตรีไทย
ให้แก่สำนักดนตรีไทยและสถาบันการศึกษาต่างๆ อาทิ

- 7.1 มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม
- 7.2 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม
- 7.3 วิทยาลัยครูนครปฐม จังหวัดนครปฐม (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม)
- 7.4 วิทยาลัยครูจันทระเกษม จังหวัดกรุงเทพมหานคร (มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม)
- 7.5 วัดมหาเวช อำเภอบางน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ
- 7.6 สำนักดนตรีไทยตามบ้านลูกศิษย์ของท่าน

รูปที่ 12 ภาพครูสมภพ ขำประเสริฐ ขณะเป็นพิธีกรผู้อ่านโครงการไหว้ครูและ
ครอบครูดนตรีไทย

8. ผลงานในการทำไม้ตีเครื่องเป่าพาทย์ชนิดต่างๆ ทั้งไม้แข็งและไม้นวม

ครูสมภพ ข้าประเสริฐ มีความชำนาญในการทำไม้ตีเครื่องเป่าพาทย์ชนิดต่างๆ เช่นไม้ตีระนาดเอก ไม้ตีระนาดทุ้มและไม้ตีฆ้องวง ท่านมีความมานะอดทนในการผลิตไม้ตีเป็นอย่างมาก ไม้ตีที่ท่านผลิตจึงมีคุณภาพดีและเป็นที่ต้องการของนักดนตรี สามารถจำหน่ายได้ในราคาดี บุตรีของท่านได้บันทึกเกี่ยวกับการผลิตไม้ตีของท่าน ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่าน ความว่า

“...หลายครั้งที่เคยนั่งดูพ่อพันไม้ระนาด หรือไม้ฆ้อง โดยในขณะที่กำลังตีเชือกพันให้แน่นนั้น ต้องออกแรงตีในระยะกระชั้น เมื่อออกแรงตี ไม้ตักก็ จะแสดงความเหนียวออกมาอย่างร้ายกาจ รวากับว่าจะประลองกำลังความอดทนของพ่อก็ไม่ปาน เมื่อยังออกแรงตีไม้ตักก็ยังเส้นเล็กลงและคมมากขึ้นจนกระทั่ง บาดลึกลงไปที่นิ้วของพ่อ และมีเลือดขึ้นมาแทนที่...”

(ปิยะพร ภาพูล อ่างถึงใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมภพ ข้าประเสริฐ, 2543: 48)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้กล่าวคำไว้อาลัยถึงครูสมภพ ข้าประเสริฐ เกี่ยวกับความสามารถของท่านได้หลายๆ ด้าน ความว่า

“...ครูเป็นผู้มีความกรุณา มีฝีมือทั้งในการบรรเลงการแต่งเพลงการสอนศิษย์และที่สำคัญเป็นผู้ทำไม้ระนาดคุณภาพเยี่ยม และผมก็ได้มาไว้เป็นเจ้าของคู่หนึ่ง...” (พูนพิศ อมาตยกุลอ่างถึงใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมภพ

ข้าประเสริฐ, 2543: 48)

รูปที่ 13 ภาพไม้ตีระนาดเอก,ระนาดทุ้มและไม้ตีฆ้องวงที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐได้ผลิตขึ้น

นอกจากครูสมภพ ข้าประเสริฐ จะมีความสามารถในการทำไม้ตีเครื่องเป่าพาทย์ชนิดต่างๆ แล้ว ท่านและภรรยาของท่าน ครูประจิต ข้าประเสริฐ ยังมีความสามารถในการเป็นช่างเย็บปักเครื่องโขนละคร สามารถประกอบเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง และ

ทำยสุดแห่งผลงานด้านต่างๆ อันเกิดจากประสบการณ์ทางดนตรีไทยที่ได้รับจากบรมครูดนตรีท่านต่างๆ และการสร้างสรรค์จรโลงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา แห่งศิลปะวิชาการดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ก่อเกิดผลิตผลทางดนตรีไทยอันเป็นศิลปินนักดนตรีผู้มากด้วยความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน

ลูกศิษย์ผู้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลมีมากมายหลายท่าน แต่ละท่านศึกษาดนตรีไทยจากภูมิปัญญาของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ในหลายลักษณะ คือ ศึกษาตั้งแต่เบื้องต้น ศึกษาเฉพาะบทเพลงตามวัตถุประสงค์ ศึกษาเพิ่มเติมจากความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว และศึกษาโดยการถ่ายทอดจากลูกศิษย์ของครูสมภพ ข้าประเสริฐอีกทอดหนึ่ง ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. นายสมพงษ์ ภู่อสร
2. นายน้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง
3. นายสมนึก ศรีประพันธ์
4. นายสุนทร มาประสพ
5. นายจงกล เพียรพงษ์
6. นายวิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์
7. นายเรือง มิ่งสมร
8. นายองอาจ อ่วมอนงค์
9. นายโอกาส คชาทอง
10. นายดาวเรือง หนองไม้ซุง จังหวัดอยุธยา
11. นายไพฑูรย์ เฉยเจริญ
12. นายประยูร กิจวาส
13. นายฉลาก โพธิ์สามต้น
14. นายทองคำ แสงทับทิม
15. นายกฤษฏา ดำนประดิษฐ์
16. นายไพบุลย์ ตรีเดซี
17. นายประโยชน์ ทางมีศรี
18. นายโกวิท แก้วสุวรรณ
19. นายโกศล พจนาท
20. นายโอกาส แรงเพชร

21. นายไพรัช ดำรงกิจถาวร
22. นายสามิตต์ ทรัพย์ผุด
23. นายสุรัตน์ชัย สิริรัตนชัยกุล
24. นายวิเชียร อ่อนละมุล
26. นายอุดร มากปาน
27. นายธนู ขำประเสริฐ

วาระสุดท้ายของครูสมภพ ขำประเสริฐ

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลรามธิบดี เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2543 ถึงวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2543 และได้ย้ายไปอยู่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2543 จนถึงวาระสุดท้ายในวันจันทร์ที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 เวลาประมาณ 12.20 น. คำนวณอายุอีก 3 วันได้ 75 ปี (อ้างถึงใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสมภพ ขำประเสริฐ, 2543: 18)

บริบทที่เกี่ยวข้องของเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ

ในการศึกษาวิเคราะห์บริบทที่เกี่ยวข้องของเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงสารถี 3 ชั้น
2. เพลงเดี่ยว
3. ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม
4. เพลงสารถี 3 ชั้น
5. เอกลักษณะในการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ขำประเสริฐ
6. ประวัติความเป็นมาและการถ่ายทอดของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ
7. เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการประพันธ์เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ
8. เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงสารถิ 3 ชั้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงสารถิ 3 ชั้น เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการวิจัย ดังนี้

สุราษดิษฐ์ ศรีสัตย์ชยะ (2541) ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ทางเดี่ยวระนาดเอก เพลงสารถิ 3 ชั้น กรณีศึกษา ทางของครูสกุล แก้วเพ็ญภาค โดยศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับทางฆ้องวงใหญ่ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของทางเดี่ยวระนาดเอก เพลงสารถิ 3 ชั้นของครูสกุล แก้วเพ็ญภาคและการบันทึกโน้ต พบว่า

1. มีการใช้กลอนที่มีเสียงห่างกันเป็นคู่สาม คู่สี่ คู่ห้า คู่หก และคู่แปด เกิดเป็นกลอนที่มีความสวยงามในลีลา ในแต่ละท่อนมีความสัมพันธ์กัน
2. มีการใช้กลอนฉายมือ ซึ่งอาจจะไม่สัมพันธ์กับมือฆ้องวงใหญ่แต่มีลูกตกเป็นเสียงเดียวกัน รวมทั้งการแปรทางระนาดเอก ในการใช้เป็นทางเดี่ยว ที่มีความสัมพันธ์กับมือฆ้องวงใหญ่ก็มีปรากฏเป็นบางช่วง
3. เพลงมีทำนองมือฆ้องวงใหญ่ที่ซ้ำกัน แต่ในการบรรเลงก็มีบางวรรคมีการตกแต่งทำนองให้มีความแตกต่างกันไปเพื่อให้มีกลอนหลายแบบไม่ให้ซ้ำกัน แสดงถึงภูมิปัญญาในเชิงกลอนระนาดเอก
4. มีกลอนที่บรรเลงในขอบเขตเสียงได้ทั่วทั้งผืนระนาดเอก ในมือฆ้องวงใหญ่ บางช่วง จะใช้ห้าเสียง แต่ในทางเดี่ยวใช้ครบเจ็ดเสียงในวรรคเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาได้อย่างงดงาม
5. เป็นทางเดี่ยวที่มีความสมบูรณ์ ครบตามจุดประสงค์ของการเดี่ยวครบสามประการ คือ เพื่ออวดทาง เพื่ออวดความแม่นยำของผู้บรรเลง และเพื่ออวดฝีมือความสามารถ (สุราษดิษฐ์ ศรีสัตย์ชยะ, 2541: 42-43)

งานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นความหลากหลายในการแปรทำนองระนาดเอกในเพลงสารถิ 3 ชั้น โดยมีการใช้คู่ประสานในหลายๆ ลักษณะ มีการดำเนินทำนองที่สัมพันธ์กับทางฆ้องวงใหญ่ และมีการดำเนินทำนองที่ไม่สัมพันธ์กับทางฆ้องวงใหญ่ มีการแปรทำนองที่แตกต่างกันในวรรคที่มีการซ้ำทำนองของแต่ละท่อน มีการใช้โน้ตครบทั้งเจ็ดเสียงในบางวรรค สะท้อนซึ่งภูมิปัญญาในเชิงกลอนระนาดเอกของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดี

ธรรมภณ จงรัมย์ (2546) ศึกษาเรื่อง การศึกษาทางซอู้เพลงสารถึ 3 ชั้น โดยศึกษาการแปรทางซอู้เพลงสารถึ 3 ชั้นของครูดนตรีไทยด้านเครื่องสาย 5 ท่าน คือ นางเบญจรงค์ ธนโกเศศ นายเฉลิม ม่วงแพศรี นายวรายศ ศุขสายชล นายธีระ ภูมณีและนายสุขสันต์ พวงกลัด ศึกษาความสัมพันธ์ของทางซอู้เพลงสารถึ 3 ชั้นกับทางซ้อวงใหญ่และการบันทึกโน้ต พบว่า

1. เพลงสารถึ 3 ชั้น เป็นเพลงประเภทหน้าทับปรบไก่ มีความยาวทั้งสิ้น 13 จังหวะ แบ่งออกเป็นสามท่อน ท่อน 1 มี 4 จังหวะ ท่อน 2 มี 4 จังหวะ และท่อน 3 มี 5 จังหวะ

2. เพลงสารถึ 3 ชั้น เป็นเพลงทางพื้นที่เหมาะสมแก่การแปรทำนอง มี 3 บันไดเสียง คือ บันไดเสียง โด บันไดเสียง ฟา และบันไดเสียง ที ลูกตกของเพลงสารถึ 3 ชั้น ในบันไดเสียง โด มีลูกตกครบทั้ง 5 เสียง บันไดเสียง ฟา มีลูกตกครบทั้ง 5 เสียง และบันไดเสียง ที มีลูกตก 3 เสียง

3. การแปรทำนองซอู้ในเสียงลูกตกต่างๆ พบว่าเสียงในลูกตกต่างๆ ของทางซอู้ที่บรรเลงโดยครูดนตรีไทยทางด้านเครื่องสายทั้ง 5 ท่านมีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไปมาก แม้จะเป็นวรรคที่มีทางซ้อวงใหญ่ที่เหมือนกันและเป็นผู้บรรเลงท่านเดียวกันการบรรเลงทั้งเที่ยวแรกและเที่ยวกลับก็มีความแตกต่างกัน (ธรรมภณ จงรัมย์, 2546: 122-125)

งานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะตัวของเพลงสารถึ 3 ชั้น ที่เป็นเพลงทางพื้นมีความเหมาะสมในการนำมาแปรทำนองเป็นทางเดี่ยวเครื่องดนตรีต่างๆ มีการเปลี่ยนบันไดเสียงในแต่ละท่อน ทำให้ผู้บรรเลงต้องใช้ความสามารถในการแปรทำนองให้มีความสัมพันธ์กัน มีการแปรทำนองที่ต่างกันในวรรคที่มีการซ้ำทำนองของแต่ละท่อน สะท้อนซึ่งภูมิปัญญาในการบรรเลงซอู้ของครูดนตรีไทยทางด้านเครื่องสายทั้ง 5 ท่านได้เป็นอย่างดี

กึ จันทศร (2546) ศึกษาในเรื่อง เพลงเรื่องสารถึ: กรณีศึกษาทางบ้านขม้นและทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส โดยศึกษาโครงสร้างแนวทางเพลงเรื่องสารถึ การใช้มือซ้อทางบ้านขม้นและทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส ศึกษาความแตกต่างและความสัมพันธ์ในเพลงเรื่องสารถึทั้งสองทางในเพลงปรบไก่ เพลงสองไม้ เพลงเร็วและเพลงลา พบว่า

1. บทบาทของเพลงเรื่องสารถึของทางบ้านขม้นและทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส มีบทบาทด้านการนำไปบรรเลงในงานต่างๆ โดยเฉพาะงานมงคล เพื่อไม่ให้งานเกิดความเงียบเหงา ทำนองเพลงมีลักษณะยกย่อน วกวนและมีความยาวถึง 30-35 นาที ยากในการบรรเลง จึงเป็นเพลงที่ใช้แสดงความสามารถของนักดนตรีได้เป็นอย่างดี

2. โครงสร้างของเพลง เป็นเพลงเรื่องประเภทเพลงซ้ำโดยมีทำนองเป็นทางพื้นทั้งหมด มีโครงสร้างประกอบด้วยเพลงปรบไ้จำนวน 4 เพลง ต่อด้วย เพลงสองไม้จำนวน 1 เพลง เพลงเร็ว จำนวน 1 เพลงและลงด้วยเพลงลา

3. เปรียบเทียบการใช้ทางฆ้องการใช้มือฆ้องทางบ้านขมิ้นและทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส พบว่า เพลงบางเพลงชื่อเหมือนกัน จังหวะหน้าทับ และลูกตกเหมือนกัน แต่ทำนองเพลง (มือฆ้อง) ใช้แตกต่างกัน ส่วนมากในเพลงปรบไ้จะพบว่า มีลักษณะการใช้ทางฆ้องที่คล้ายคลึงกัน และเพลงบางเพลงที่มีทางฆ้องที่ใช้เหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกันก็คือ ทำนองเพลงที่เป็นลูกเท่า

4. รูปแบบของเพลง มีทั้งเหมือนกันและต่างกัน โดยประเภทเพลงปรบไ้ ได้แก่ เพลงสารถิ เพลงบุหลัน และเพลงสีภาษามีจำนวนท่อนเพลงและจังหวะหน้าทับเท่ากัน แต่เพลงชกมวย จำนวนท่อนเพลงเท่ากัน แต่จังหวะหน้าทับไม่เท่ากัน ประเภทเพลงสองไม้ใช้เพลงเมรีรำเหมือนกัน แต่จำนวนท่อนไม่เท่ากันประเภทเพลงเร็วใช้เพลงต่างกัน และเพลงลาใช้เพลงเหมือนกัน

5. บันไดเสียง ใช้บันไดเสียงหลัก 5 เสียง คือ เสียงในลำดับขั้นที่ 1,2,3,5,6 เป็นส่วนใหญ่ และนำเสียงลำดับขั้นที่ 4 และ 7 เข้ามาผสมบ้างในบางช่วงเพื่อความเหมาะสม เพลงสารถิมีสำเนียงมอญ ใช้บันไดเสียง ที่ เพลงบุหลัน เพลงชกมวย และ เพลงสีภาษา เป็นสำเนียงเขมร ใช้บันไดเสียง ฟา เพลงเมรีรำ เป็นสำเนียงเขมร ใช้บันไดเสียง ฟา เพลงแม่หม้ายดำข้าว (ทางบ้านขมิ้น) เป็นสำเนียงไทย ใช้บันไดเสียง ซอล เพลงปฐมสมโภช (ทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส) เป็นสำเนียงเขมร ใช้บันไดเสียง เร และเพลงลาเป็นสำเนียงไทย ใช้บันไดเสียง ซอล

6. ลูกตกวรรคเพลง เพลงในเรื่องสารถิมีลูกตกกระจายอยู่ทั่วไปมิได้เน้นเสียงใดเสียงหนึ่งเป็นหลัก เนื่องจากต้องใช้ลูกตกเป็นตัวเชื่อมวรรคเพลงต่างๆให้มีความสัมพันธ์กัน

7. จังหวะหน้าทับ เป็นหน้าทับทั่วไปในประเภทเพลงซ้ำ คือ เพลงปรบไ้สองไม้ เพลงเร็วและเพลงลา (กี จันทศร, 2546: 118-120)

งานวิจัยดังกล่าว แสดงถึงลักษณะของเพลงเรื่องสารถิ ทางบ้านขมิ้นและทางวัดกัลยาณมิตรดาวาส ซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าของเพลงไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับวงปี่พาทย์ เพราะเป็นเพลงที่มีการใช้มือฆ้องที่หลากหลาย และนับเป็นแม่แบบหรือพื้นฐานสำคัญของเพลงไทยทั่วไป

เพลงเดี่ยว

เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่ประพันธ์ขึ้นเป็นพิเศษสำหรับบรรเลงเฉพาะเครื่องดนตรี ใช้บรรเลงในโอกาสสำหรับแสดงภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์ และแสดงความสามารถของนักดนตรีผู้บรรเลงเพลงเดี่ยวนั้น ในงานนิพนธ์ทางดุริยางคศิลป์ไทย ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ไว้ดังต่อไปนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2540) ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ว่า

“..เพลงที่ครูดนตรีได้แต่งขึ้นเป็นพิเศษ สำหรับบรรเลงเฉพาะเครื่องดนตรี ใช้บรรเลงในโอกาสพิเศษเพื่อเป็นการแสดงภูมิปัญญาของผู้คิดทางดนตรีให้เหมาะสมกับชนิดของเครื่องดนตรีและแสดงไหวพริบปฏิภาณฝีมือและความแม่นยำของผู้บรรเลงด้วย เพลงที่นิยมนำมาทำเพลงเดี่ยว เช่น เพลงลาวแพน เพลงนกขมิ้น เพลงพญาโคก เพลงสารถี

โดยปรกติการบรรเลงเดี่ยว ผู้แต่งมักประดิษฐ์ทางบรรเลงแต่ละท่อนออกเป็น 2 ทาง คือ ทางกรอหรือทางหวานเที่ยวหนึ่ง และทางเก็บเที่ยวหนึ่ง แต่เพลงเดี่ยวบางเพลงอาจมีเฉพาะทางเก็บเพียงทางเดียวก็ได้ เช่น เพลงกราวใน เพลงเชิดนอก...” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540: 109)

ครูมนตรี ตราโมท (2507) ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ว่า

“...เป็นวิธีบรรเลงอย่างหนึ่ง ที่ใช้เครื่องดนตรีจำพวกดำเนินทำนอง เช่น ระนาด ซ้องวง จะเข้ ซอ บรรเลงแต่อย่างเดียว การบรรเลงเครื่องดำเนินทำนองเพียงคนเดียว ที่เรียกว่า “เดี่ยว” นี้ อาจมีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง โทง รำมะนา สองหน้า หรือกลองแขก บรรเลงไปด้วยก็ได้ การบรรเลงเดี่ยวอาจบรรเลงตลอดทั้งเพลงหรือแทรกอยู่ในเพลงใดเพลงหนึ่งเป็นบางตอนก็ได้

อธิบาย: การบรรเลงเดี่ยวมีความประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่ออวดทาง คือวิธีดำเนินทำนองของเครื่องดนตรีชนิดนั้น
2. เพื่ออวดความแม่นยำ
3. เพื่ออวดฝีมือ

เพราะฉะนั้น การบรรเลงที่จะเรียกได้ว่าเดี่ยว จึงมิใช่จะหมายความแคบๆ เพียงบรรเลงคนเดียวเท่านั้น ที่จะเรียกว่าเดี่ยวได้โดยแท้จริงนั้น ทาง (การดำเนินทำนอง) ก็ควรจะให้เหมาะสมกับที่จะบรรเลงเดี่ยว เช่น มีโอดพัน หรือวิธีการโลดโผนพลิกแพลงต่างๆ ตามสมควรแก่เครื่องดนตรีชนิดนั้นด้วย เพื่อให้เป็นไปตามความประสงค์ทั้ง 3 ประการที่กล่าวมา...” (มนตรี ตราโมท, 2507: 12)

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2530) ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ว่า

“...วิธีดำเนินการทำนองอย่างพิเศษของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด เครื่องดนตรีที่จะนำมาเดี่ยวนี้ต้องเป็นเครื่องที่ทำทำนอง การเดี่ยวโดยทั่วไปนั้นเขาใช้เครื่องทำทำนองต่างๆ มาเดี่ยว เช่น ในวงปี่พาทย์ก็ได้แก่ ปี่ชนิดต่างๆระนาดเอก ระนาดทุ้มฆ้องใหญ่และฆ้องเล็ก ในวงเครื่องสายนั้น เครื่องที่นำมาใช้เดี่ยวก็ได้แก่ ขลุ่ยต่างๆ ซออู้ ซอด้วง จะเข้ เหล่านี้เป็นต้น การเดี่ยวนี้ผิดกับการบรรเลงคนเดียว จะเป็นการเดี่ยวก็ต่อเมื่อเข้าอยู่ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้เท่านั้น

1. เป็นการรอดทาง หรือวิธีดำเนินการทำนองอย่างพิเศษของเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ

2. เป็นการรอดฝีมือในการบรรเลง

3. เป็นการรอดความแม่นยำสำหรับเพลงที่เดี่ยวนั้น...”

(อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2530: 47-48)

สมภพ ขำประเสริฐ (2532) ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ว่า

“...เป็นเพลงที่จะต้องแสดงฝีมือของผู้บรรเลงและผู้แต่งเพลงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้หลักการแต่งเพลงเดี่ยวเป็นอย่างมาก เพลงที่จะปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยวจะต้องมีลักษณะดังนี้คือ

1. เป็นเพลงที่มีลูกท่ามาก

2. เป็นเพลงที่มีเนื้อและทำนองซ้ำและวทวนมาก

3. มีเสียงที่เลื่อนขึ้นหรือเลื่อนลงในระหว่างท่อน (ที่เรียกว่าโอดพัน)

เพลงที่มีลักษณะควรแก่การนำมาปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยวมีอีกสองประเภทคือ ประเภทมีลูกล้อ ลูกขัด และประเภทมีลูกเล่นมาก เพลงดังอธิบายมานี้ ควรแก่การปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยว เพราะการปรับปรุงทางเดี่ยว ผู้แต่งแต่ละท่านจะต้องแสดงความสามารถว่า ใครจะประดิษฐ์ได้ไพเราะลึกซึ้งกว่ากัน...”

(สมภพ ขำประเสริฐ, 2532: 13)

ดุชฎี มีป้อม (2544) ได้ให้ความหมายของเพลงเดี่ยว ว่า

“...การบรรเลงเดี่ยว มิใช่การบรรเลงเพียงเครื่องมือเดียว แต่จะต้องมีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง บรรเลงด้วย นอกจากนี้ จะต้องมีการเครื่องดนตรีประกอบจังหวะหน้าทับ เช่น โทน รำมะนามโหรี สำหรับการเดี่ยวของวงเครื่องสายและกลองสองหน้า สำหรับการเดี่ยวของวงปี่พาทย์...” (ดุชฎี มีป้อม, 2544: 23)

จากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ของงานนิพนธ์ทางดุริยางคศิลป์ไทย ที่ได้ให้ความหมาย และลักษณะของเพลงเดี่ยว สามารถนำมาสรุปเป็นเอกลักษณ์ของเพลงเดี่ยว ได้เป็นสองประเด็น ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก จุดประสงค์ในการประพันธ์ คือ

1. ประพันธ์ขึ้นเป็นทางพิเศษ เพื่อให้สำหรับบรรเลงเฉพาะของเครื่องดนตรีประเภทดำเนิน ทำนอง โดยอาจจะบรรเลงตลอดทั้งเพลงหรือแทรกอยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่งของบทเพลง และอาจจะมีเครื่องประกอบจังหวะบรรเลงไปด้วยก็ได้

2. เพื่อบรรเลงในโอกาสพิเศษ เป็นการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์เพลงเดี่ยวนั้น โดยทั่วไปมักจะประดิษฐ์ออกเป็น 2 ทาง คือ ทางกรอหรือทางหวานเที่ยวหนึ่งและทางเก็บหรือทางพันเที่ยวหนึ่ง ทั้งนี้ แล้วแต่จุดประสงค์ของผู้ประพันธ์ และลักษณะเฉพาะของเครื่องดนตรี ที่จะบรรเลงเพลงเดี่ยวนั้น

3. เพื่อแสดงความสามารถในการปฏิบัติ แสดงซึ่งไหวพริบปฏิภาณและความแม่นยำของผู้ปฏิบัติเพลงเดี่ยวนั้น

ประเด็นที่สอง ลักษณะและประเภทของเพลงที่สามารถนำมาทำเป็นเพลงเดี่ยว

1. เป็นเพลงประเภททางพัน ที่มีเนื้อหาและทำนองมีการบรรเลงซ้ำและกลับต้นโดยบรรเลงซ้ำทำนองเดิม อันเป็นเหตุให้ผู้ประพันธ์สามารถที่จะคิดประดิษฐ์ทำนองได้อย่างหลากหลาย

2. เป็นเพลงที่มีการบรรเลงครบทั้ง 7 เสียง และมีการเปลี่ยนบันไดเสียงในระหว่างท่อน ซึ่งในการที่ผู้ประพันธ์จะประดิษฐ์ทำนองให้มีความกลมกลืนนั้น ทำได้ยาก จึงเป็นการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์

3. เป็นเพลงประเภทที่มีลูกล้อลูกขัดและมีทำนองพลิกแพลงอยู่ในตัวเอง และเมื่อนำคิดประดิษฐ์เป็นเพลงเดี่ยว จะสามารถเพิ่มความไพเราะวิจิตรพิสดารได้มากยิ่งขึ้น

ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม

ระนาดทุ้ม เป็นเครื่องดนตรีไทยที่โบราณอาจารย์ทางดุริยางคศิลป์ ได้คิดสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 นักดนตรีเริ่มรู้จักวิวัฒนาการในเรื่องเสียงของเครื่องดนตรีขึ้น จึงมีผู้คิดสร้างระนาดทุ้มให้มีเสียงต่ำ ทุ้มนุ่มนวล บรรเลงสอดแทรกทำนองคู่กับระนาดเอกของเดิม ซึ่งลักษณะของบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้มนั้น ในงานนิพนธ์ต่างๆ ทาง

ดุริยางคศิลป์ไทย ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้มไว้ ในหลายลักษณะด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2540) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

“...ระนาดทุ้ม ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ทั่วไป มีวิธีการบรรเลงเป็นเอกลักษณ์แตกต่างไปจากระนาดเอกคือ ไม่ได้ยึดการบรรเลงคู่ 8 เป็นหลัก การดำเนินทำนองที่ลื่นชดกับระนาดเอกทำให้เกิดความสนุกสนานน่าฟังยิ่งขึ้น...”

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2540: 137)

ครูมนตรี ตราโมท (2538) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

“...ระนาดทุ้ม วิธีปฏิบัติดีด้วยไม้ฉวม พร้อมกันเป็นคู่ 8 บ้าง คู่ 3-4-5 และคู่ 6 บ้าง ดีเสียงเดียวบ้าง ระยะห่างบ้าง ถีบ้าง ตามแต่โอกาส ส่วนหน้าที่ของระนาดทุ้มก็คือ ยั่วเย้า หลอกล้อ สนับสนุนให้เกิดความสนุกสนาน กระตุ้นเตือนให้ครึกครื้นรื่นเริง เทียบได้กับตัวตลกของละคร...” (มนตรี ตราโมท, 2538: 31)

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2530) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

“...ส่วนระนาดทุ้มนั้น คือ “ตัวตลก” ฉะนั้นจึงต้องเปลื้องข้อ ออกเป็นทำนองตลกคะนองต่างๆ มีล้าไปข้างหน้าบ้าง หน่วงไปข้างหลังบ้าง บางทีก็ขัดกับเขาบ้าง ล้อเขาบ้าง แซงเขาไปบ้างเหล่านี้เป็นต้น...” (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2530: 16)

สมภพ ขำประเสริฐ (2532) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

“...ระนาดทุ้ม เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของวงปี่พาทย์ ที่ถูกกำหนดตัวให้เป็นตัวตลกบ้างเป็นผู้ช่วยพระเอกบ้าง เป็นผู้ก่อกวนหรือผู้ร้ายบ้างตามแต่จะนึกคิดกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติจะมีลักษณะหรือแนวทางอย่างไรในการบรรเลง...”

(สมภพ ขำประเสริฐ, 2532: 30)

บุษกร สำโรงทอง (2539) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

“...ระนาดทุ้ม มีเสียงทุ้มต่ำกว่าฆ้องวงใหญ่ 1 คู่แปด แต่ต่ำกว่าระดับเสียงของฆ้องวงเล็กอยู่มาก ดังนั้น เสียงของระนาดทุ้ม จึงเป็นเสียงที่มีระดับต่ำที่สุดของวงปี่พาทย์ มีลักษณะที่ไม่ดัง และไม่เบาเกินไป มีความกังวานพอดี ทำให้ไม่มีลักษณะเด่นในตัวเองด้วยเหตุนี้โบราณจารย์ได้หาทางสร้างความเด่นในระนาดทุ้ม โดยให้บรรเลงหยอกล้อกับจังหวะ และบรรเลงเหมือนกับเครื่องดนตรีอื่นบ้างในบางครั้ง ทำให้เกิดความตลกขบขัน อุปมาดังตัวตลกที่เพิ่มเสียงหัวเราะให้แก่ผู้ชม โดยการหยอกล้อกับผู้ที่อยู่ในทีมอย่างชาญฉลาด ดังนั้น ผู้ที่บรรเลงระนาดทุ้มควรเป็นผู้ที่ปฏิภาณไหวพริบดี มีความรู้พื้นฐานทุกเครื่องมือ และมีความคิดสร้างสรรค์ใน

การคิดทำนอง มีความแม่นยำในจังหวะ เพื่อเสริมสร้างให้ทำนองเพลงน่าฟังขึ้น..."

(บุษกร ลำโรงทอง, 2539: 22)

ไพฑูรย์ เจยเจริญ (2542) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

"...ระนาดทุ้ม เป็นเครื่องดนตรีในวงบรรเลง ที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้มีบทบาท ในการตกแต่งทำนองดนตรี ให้เกิดรสการบรรเลงในด้านความรื่นเริงสนุกสนาน ด้วย การใช้ระบบเสียงทุ้มต่ำในการดำเนินทำนองชนิดที่เรียกว่า "ทางระนาดทุ้ม" วิชาการ ของระนาดทุ้ม ได้วิวัฒนาการเพิ่มขึ้นมีความซับซ้อนในวิชาการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นมรดกทางปัญญาที่ตกทอดมาสู่นุชนรุ่นหลังในที่สุด และเป็นปัจจัยในการสร้าง สรรค์วรรณกรรมบรรเลงได้ตามวัตถุประสงค์..." (ไพฑูรย์ เจยเจริญ, 2542: 5)

พิชิต ชัยเสรี (2549) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ว่า

"...รูปแบบของระนาดทุ้มนั้นมี 5 รูป คือ น่าเกลียดหรืออัปลักษณ์ (Ugly) งดงาม (Beauty) น่าทึ่ง (Sublime) ตลก (Comic) และเศร้า (Tragic) รูปที่แท้จริง ของระนาดทุ้ม คือ Sublime ซึ่งหมายถึง พิศวง ให้ความสนเท่ห์ ให้ความลึกซึ้ง ราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า เลอเลิศ ลูกทุ้มคือ เลอเลิศ ไม่ใช่ตัวตลก นั้นเป็นเพียง รูปเล็กๆ ของระนาดทุ้มเท่านั้น แต่รูปแบบของระนาดทุ้ม คือ ความพิศวง ลึกซึ้ง ถ้าตลก ก็ตลกอย่างตัวตลกของเชคสเปียร์ คือ เป็นตัวละครที่ฉลาดที่สุดในเรื่องนั้น เชคสเปียร์ จะแต่งบทละครแล้วถือว่า ตัวตลกเป็นคนที่ฉลาดที่สุด..."

(พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2549)

จากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ของงานนิพนธ์ทางดุริยางคศิลป์ไทย และจากการได้รับ ข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในหลากหลายท่าน ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะบทบาทและหน้าที่ของ ระนาดทุ้ม สามารถนำมาสรุปเป็นลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ได้ดังต่อไปนี้

ระนาดทุ้ม ใช้บรรเลงในวงดนตรีไทยประเภทเป็พาทย์และมโหรี วิธีปฏิบัติดีด้วยไม้ฉาบ พร้อมกันเป็นคู่ 8 บ้าง น้อยกว่าหรือมากกว่าคู่ 8 บ้าง บรรเลงทีละมือหรือพร้อมกันทั้งสองมือ บรรเลงเรียงเสียงหรือข้ามเสียงก็ได้ ซึ่งแล้วแต่ลักษณะทำนองของบทเพลง มีบทบาทการบรรเลง ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากระนาดเอกและเครื่องดนตรีชนิดอื่น โดยการบรรเลงหลอกล่อ กับจังหวะด้วยการลักจังหวะ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้ม ตามหลัก ของวิชาสุนทรียศาสตร์ ระนาดทุ้มสามารถที่จะตกแต่งทำนองดนตรีให้เกิดรสการบรรเลงได้อย่าง หลากหลาย อาทิ ความงาม ความน่าเกลียด ความเศร้าโศก ความตลกขบขันและความพิศวง น่าทึ่ง ทั้งนี้ลักษณะบทบาทและหน้าที่ของระนาดทุ้มจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับความสามารถและ ปฏิภาณไหวพริบของผู้ปฏิบัติว่าจะมีลักษณะหรือแนวทางอย่างไรในการบรรเลง

เพลงสารถึ 3 ชั้น

เพลงสารถึ 3 ชั้น มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จัดอยู่ในเพลงเรื่อง ประเภทเพลงช้า เรียกว่าเรื่องสารถึ ชื่อ สารถึ นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับในวิชาศิลปะสาขาต่างๆ อาทิ วรรณกรรม นาฏกรรมและดุริยางคศิลป์ ส่วนของเพลงสารถึในวิชาศิลปะสาขาดุริยางคศิลป์นั้น ได้มีการวิวัฒนาการในศาสตร์ของทฤษฎีการประพันธ์หลายลักษณะ คือ จากเดิมที่เป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น ได้มีการนำมาขยายเป็นอัตรา 3 ชั้นและตัดทอนลงเป็นอัตราชั้นเดียวครบเป็นเพลงเถา อีกทั้งได้มีการนำอัตรา 3 ชั้น มาคิดประดิษฐ์ทำนองเป็นเพลงเดี่ยว สำหรับให้เครื่องดนตรีต่างๆ ได้บรรเลงอวดฝีมือกัน ในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติของเพลงสารถึ มีงานนิพนธ์ทางดุริยางคศิลป์ไทย ที่กล่าวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเพลงสารถึ ไว้ดังต่อไปนี้

หนังสือ เพลงไทยตามนัยประวัติ โดย ครูเงิน (2524) กล่าวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเพลงสารถึไว้ว่า

สารถึ

เพลงสารถึเป็นเพลงเถาและเพลงเดี่ยวที่สำคัญเพลงหนึ่งในวงการดนตรีไทย เพลงสารถึอัตราสองชั้น มีแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ใช้เป็นเพลงสำหรับบรรเลงรวมอยู่ในประเภทเพลงช้า เรียกว่า เพลงเรื่องสารถึ เป็นเพลงสามท่อน ภายหลังได้นำมาใช้เป็นเพลงร้องประกอบการแสดงโขนละคร เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้เพลงนี้จะมีสามท่อนก็ตาม แต่เมื่อนำทำนองไปขับร้องประกอบการแสดงโขนละคร มักนิยมบรรเลงและขับร้องเฉพาะท่อนที่ ๑ และท่อนที่ ๒ เท่านั้นแม้การบรรเลงขับร้องเพลงสารถึทำนองสามชั้น ในระยะแรกๆ ก็มักนิยมขับร้องและบรรเลงเฉพาะท่อนที่ ๑ และท่อนที่ ๒ เช่นกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อเอ่ยถึงเพลงสารถึ นักฟังเพลงไทยต้องรู้จักเป็นอย่างดีว่ามีอรรถรสไพเราะซาบซึ้งเพียงใด เพราะเพลงนี้มีลีลางดงาม แสดงอารมณ์รักไว้อย่างตรึงใจยิ่งนัก เป็นเพลงที่มีท่วงทำนองชั้นเชิงกิริยาท่าทีหลายช่วงหลายตอน ซึ่งเป็นโอกาสให้นักแต่ง หรือสังคีตาคารยผู้ชำนาญ ได้โอกาส ใช้ภูมิปัญญาตกแต่งให้ไพเราะได้มากมายหลายทาง ประมาณกันว่า ราวสมัยรัชกาลที่ ๖ ผู้ชำนาญการดนตรีได้นำเพลงสารถึมาประดิษฐ์เป็นทางเดี่ยวสำหรับบรรเลงอวดฝีมือกัน เช่น ปีใน ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวงใหญ่ และซอต่างๆ แทบจะทุกเครื่องมือ

เพลงสารถึสองชั้นเดิม ได้รับความนิยมเรื่อยมา จนถึงราวปลายรัชกาลที่ ๓ ถึงต้นรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระประดิษฐ์ไพเราะ (ครูมีแขก) ได้นำมา

แต่งขยายขึ้นเป็นทำนองสามชั้นครบทั้งสามท่อนแล้วใช้ส่งเสภา เป็นที่นิยมแพร่หลาย ในยุคนั้นจนกระทั่งถึงยุคนิยมเพลงเถา จึงมีผู้นำเพลงสารถีมาดัดลงเป็นอัตราชั้นเดียว ทั้งทางร้องและทางรับ ใช้บรรเลงร้องและรับจนครบเถาสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้ (ครูเงิน, 2524: 146-147)

หนังสือ ไม้ตเพลงไทย เล่ม 3 พร้อมคำอธิบายเพลง กรมศิลปากรจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในมหามงคลวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี พุทธศักราช 2539 ได้บันทึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเพลงสารถี 3 ชั้นไว้ว่า

เพลงสารถี ๓ ชั้น

นายมนตรี ตราโมท

เพลงสารถีอัตรา ๒ ชั้น เป็นเพลงไทยโบราณสมัยอยุธยา ใช้เป็นเพลง สำหรับบรรเลงรวมอยู่ในเพลงเรื่องประเภทเพลงช้าเรียกว่าเรื่องสารถี ภายหลังได้นำมาใช้เป็นเพลงร้องประกอบการแสดงโขนละครเรียกชื่อเต็มว่า "เพลงสารถีซักรถ" แต่เราชอบเรียกชื่อกันสั้นๆ ไม่ว่าจะ เป็น ชื่อบุคคลหรือชื่อเพลง ในสมัยหลังๆ นี้ จึงเรียกกันว่าเพลงสารถี

พูดถึงชื่อที่เรียกว่า สารถีซักรถ นี้ มีชื่อพ้องในศิลปะที่เกี่ยวข้องกันถึง ๓ ประเภทคือ กลอนกลบทก็มีชื่อว่าสารถีซักรถ ทำรำอันเป็นแบบแผนของนาฏศิลป์ ก็มีชื่อว่า สารถีซักรถ และเพลงดนตรีที่กล่าวนี้ก็มีชื่อว่า สารถีซักรถ ไม่ทราบว่ามีชื่อของศิลปะประเภทไหน จะเกิดก่อน แล้วศิลปะประเภทอื่น จึงตั้งชื่อตามอย่าง หรือว่าต่างฝ่ายต่างตั้งชื่อ แต่บังเอิญมาพ้องกันเองก็ไม่ทราบ

กลอนกลบทที่ชื่อสารถีซักรถนั้น คำต้นวรรค ๒ พยางค์กับท้ายวรรคซ้ำกัน ทุกๆวรรคดังกลอนเพลงยาวที่ว่า

สงสารกายหมายมิตรคิดสงสาร

ประมาณมิตรผิดเพราะเชื่อเหลือประมาณ

เสียดายการที่คิดเปล่าเศร้าเสียดาย

สุจริตคิดว่าตรงคงสุจริต

ไม่หมายจิตเลยว่าใจจะไม่หมาย

กลับกลายเป็นเงื่อนงำความกลับกลายเป็น

สัญญาไว้ใ้ยไม่อายุคำสัญญาฯ

สำหรับชื่อของกลอนกลบทอักษรนั้น นอกจากสารถิ์จักรถแล้ว ยังมีชื่อเหมือนกับชื่อเพลงอีกหลายชื่อ เช่น สร้อยสน ครอบจักรวาล ถอยหลังเข้าคลอง สิงโตเล่นหาง สะบัดสะบั้ง ช้างประสานงา กบเต็น และกินนรรำ เป็นต้น

ส่วนทำรำที่เรียกว่าสารถิ์จักรถนั้น ก็เป็นทำรำที่เลียนจากทำของนายสารถิ์ที่ช้บรรดาศักดิ์ในการแสดงโขนละคร

แต่เพลงสารถิ์จักรถ ๒ ชั้นนี้ มีทำนองเรียบๆ พื้นๆ ไพเราะอย่างเย็นๆ มี ๓ ท่อน ท่อนต้นกับท่อน ๒ มีลักษณะตอนต้นกับตอนหลัง เลียนลิลากัน แต่ท่อน ๓ มีประโยคต้นซ้ำ ๒ ครั้ง ตอนหลังจึงดำเนินตามทำนองของท่อน ๒

ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ราวๆ ปลายรัชกาลที่ ๓ พระประดิษฐไพเราะ (มีดुरิยางกูร หรือครุมีแขก) จึงนำเพลงสารถิ์ (หรือสารถิ์จักรถ) มาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น ทั้งทำนองร้องและทำนองดนตรี ใช้เป็นเพลงร้องส่งประกอบ การขับเสภาและร้องส่งดนตรีโดยทั่วไป ภายหลังเมื่อนิยมการบรรเลงเดี่ยวवादฝีมือกันขึ้น ก็ได้มีผู้นำเอาเพลงสารถิ์ ๓ ชั้นนี้ มาประดิษฐ์ทำนองให้ดนตรีต่างๆ เช่น ปี่ใน ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ระนาดทุ้ม และซอต่างๆ บรรเลงเดี่ยว เพลงสารถิ์จึงกลายเป็นเพลงสำหรับเดี่ยว ขึ้นมาอีกเพลงหนึ่ง และต่อมามีผู้ดัดลงเป็นชั้นเดียว รวมเป็นเถา

บทร้อง เพลงสารถิ์ ๓ ชั้น

น้อยหรือวาจาช่างน่ารัก	เสนาะนักน้ำคำรำเสียดสี
ปี่มจะกลืนชื่นใจในวาทิ	เสียดตายแต่ยังไม่มีคูภิรมย์
แม้ชายใดได้อยู่เป็นคู่ครอง	จะแนบน้องเขยชิตสนิดสนม
พี่จะอยู่สู้รักไม่แรมชม	มิใช่ลมดวงน้องอย่าหมองใจ

(เสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน) (กรมศิลปากร, 2539: 259-260)

จากประวัติของเพลงสารถิ์ 3 ชั้น ทำให้ทราบได้ว่า เพลงสารถิ์ 3 ชั้น เป็นการประพันธ์โดยการแต่งขยายขึ้นจากอัตรา 2 ชั้น ของเดิมสมัยอยุธยา มาเป็นอัตรา 3 ชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นผลงานการประพันธ์ของพระประดิษฐไพเราะ (มีดुरิยางกูร หรือครุมีแขก) ซึ่งท่านเป็นบรมครูดนตรีที่เปี่ยมด้วยความรู้ความสามารถเป็นอย่างมาก มีผลงานการประพันธ์บทเพลงไทยอันทรงคุณค่าแก่อนุชนรุ่นหลังมากมาย อาทิ เพลงทยอยใน เพลงทยอยนอก เพลงเชิดจิ้น เพลงสารถิ์ ฯลฯ

ในการศึกษาประวัติของเพลงสารถิ์ 3 ชั้น เพื่อนำมาใช้ในการวิจัย พบว่า เพลงสารถิ์ 3 ชั้น มีลักษณะเฉพาะตัวในการนำมาคิดประดิษฐ์เป็นเพลงเดี่ยวเครื่องมือต่างๆ ตามเอกลักษณ์ของการประพันธ์เพลงเดี่ยว ดังต่อไปนี้

1. เพลงสารถี 3 ชั้น เป็นเพลงประเภททางพื้น ที่มีเนื้อหาและทำนองมีการบรรเลงซ้ำและกลับต้นโดยบรรเลงซ้ำทำนองเดิม อันเป็นเหตุให้ผู้ประพันธ์สามารถที่จะคิดประดิษฐ์ทำนองเดี่ยวได้อย่างหลากหลาย ในแต่ละท่อนของบทเพลง

2. เพลงสารถี 3 ชั้น เป็นเพลงที่มีการบรรเลงครบทั้ง 7 เสียง และมีการเปลี่ยนบันไดเสียงในระหว่างท่อน ซึ่งในการที่ผู้ประพันธ์จะประดิษฐ์ทำนองให้มีความกลมกลืนนั้น ทำได้ยาก จึงเป็นการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์เพลงได้เป็นอย่างดี

เพลงสารถี 3 ชั้น ในประวัติของการนำมาคิดประดิษฐ์ทำนองเป็นเพลงเดี่ยวเครื่องมือต่างๆ และมีการสืบทอดกันมา พบได้ดังต่อไปนี้

1. พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงนิพนธ์ไว้ มีดังนี้

- เดี่ยวซอสามสาย ทรงต่อประทานให้แก่ นายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล
- เดี่ยวปีคลาริเน็ต ทรงต่อประทานให้แก่ พันตรีหลวงประสานดุริยางค์ (สุทธิ ศรีชยา)

2. ผลงานของท่านครูพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

- เดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ครูเดือน พาทยกุล ได้รับการถ่ายทอดจากนายแถม สุวรรณเสวก

3. ผลงานของท่านครูจางวางทั่ว พาทยโกศล

- เดี่ยวระนาดเอก ครูเดือน พาทยกุล ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากท่านครูจางวางทั่ว พาทยโกศล มีจำนวน 2 ทาง คือ ทางสะบัดและทางพื้น

- เดี่ยวระนาดทุ้ม ครูเดือน พาทยกุล ได้รับการถ่ายทอดจากนายฉัตร สุนทรวาทีนและนายช่อ สุนทรวาทีน ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นพี่

- เดี่ยวฆ้องวงเล็ก ครูเดือน พาทยกุล ได้รับการถ่ายทอดจากนายฉัตร สุนทรวาทีนและนายช่อ สุนทรวาทีน ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นพี่

4. ผลงานของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

- เดี่ยวปีพาทยทุกเครื่องมือ

- เดี่ยวซอดัง

- เดี่ยวซอคู่

- เดี่ยวซอสามสาย (เถา)

5. ผลงานของท่านครูพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน)

- เดี่ยวปีโน

6. ผลงานของครูสกล แก้วเพ็ญภาค
  - เดี่ยวระนาดเอก
  - เดี่ยวฆ้องวงเล็ก
7. ผลงานของครูพุ่ม บาปุยะวาทย์
  - เดี่ยวระนาดทุ้ม
8. ผลงานของครูบุญยงค์ เกตุคง
  - เดี่ยวระนาดเอก
9. ผลงานของครูประสิทธิ์ ถาวร
  - เดี่ยวระนาดทุ้ม นายไพฑูรย์ เจยเจริญ ได้รับการถ่ายทอดจากครูประสิทธิ์ ถาวรโดยตรง
10. ผลงานของครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์
  - เดี่ยวขลุ่ยเพียงออ
11. ผลงานของครูสมภพ ขำประเสริฐ
  - เดี่ยวระนาดทุ้ม

ฯลฯ

เอกลักษณ์ในการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ขำประเสริฐ

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับการศึกษาด้านดนตรีจากบรมครูดนตรีไทยหลายท่านด้วยกัน อาทิ ครูพุ่ม ไตสง่า ครูโองการ กลีบชื่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ท่านมีความเป็นเลิศทางด้านการเล่นระนาดทุ้ม โดยเฉพาะฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้ม เป็นที่เลื่องลือและยอมรับกันอย่างกว้างขวางในวงการดนตรีไทย ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี 2536

รูปที่ 14 ภาพครูสมภพ ขำประเสริฐ ขณะสาธิตบรรเลงระนาดทุ้ม ณ ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความสามารถทางด้านการบรรเลงเปียโน โดยเฉพาะห้องวงใหญ่และระนาดทุ้มของท่าน นั้น ได้มีศิลปิน นักวิชาการ ลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่าน กล่าวไว้ในหลายลักษณะด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ครูบุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า

“...ระนาดทุ้มเขาเก่งกว่าห้อง แต่ว่าเขาตีห้องเหนียวหนอดหนักดี เขาเข้าใจดี รสมือห้องไม่เบาดีมาก ผมตีระนาดเขาตีห้อง รู้ชั้นเชิงกัน จะไปนั้นไปนี้ ขยับไปนั้น เขาก็ตามได้อย่างฉลาด เขาเก่งเพลงมอญมากหลายเพลง เขามีผลงานดีเด่นในเรื่อง เพลงเรื่องจังหวะ เขามีลูกศิษย์มากฝีมือลายมือก็ดี ความประพุดตีที่เดียวต้องยกย่อง เขา เขาไม่เคยวุ่นวายกับใคร ไปงาน ก็ไปบรรเลงร่วมกัน ผมว่าน่าจะยกย่องเขา ที่มี ความรู้ความสามารถในชั้นเชิงดนตรีมากที่สุด...” (บุญยงค์ เกตุคง, เทปตลับ)

สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า

“...ครูสมภพท่านตีแบบเดิมๆ คือแบบโบราณ ในความคิดผม คือ ดีแบบจาวๆ ใหนักแน่น...” (สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549)

น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า

“...ผมว่า สู้ได้ตลอดทั้งประเทศนะ ไม่แพ้ใครหะ ผมเห็นว่าทั้งคู่ เนี่ยครับ ครูสมภพกับครูยังเนี่ย ผมว่าจะเสียกันที่ลิลลา ครูภพเป็นทุ้มโบราณหน่อย ลิลลาต่างๆ เนี่ย เรียบร้อย ความคิดเห็นผมนะ...” (น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ว่า

“...รสมือครูดีครับ แล้วก็อย่างนี้หะ คือ ถ้าไม่ใช้อย่างยก หลักการของครู คือ ต้องแน่นทั้ง 5 แหะครับ...” (วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)

กฤษฎา ด่านประดิษฐ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทุ้มของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ว่า

“...ครูท่านตีได้หลายรส เพลงอะไรก็แล้วแต่ แล้วเสียงหนัก เพราะว่าท่านตี ห้องโซ่มัย เน้นความหนักแน่น ท่านตีไม่ค่อยเปิดมือหรือก ไม่ว่าทุ้มหรือห้อง มีเปิด มีปิดหมด ซ้ายขึ้นหมดซ้าย ต้องขึ้นมือขวา จังหวะว่างจะขึ้นมือซ้ายไม่ได้ ตีสลับมือ ตลอด ใช้มือเดียว 3-4 เสียงไม่เอา เสียงทุ้มท่านแน่น ตีดีมากเขียวหะ ด้วยความ ฉลาดเพราะท่านแน่นทางห้องไง ท่านจะเล่นไปทางไหน ไปได้เรื่อยเลย ถ้าคนห้อง ไม่เป็นหลักเสร็จเลย ไม่ว่าจะเป็เพลงอะไร ตีได้หมด โดยเฉพาะเพลงเรื่อง ตีทุ้ม

ยากนะ แต่ท่านดีคล่องเลย ท่านดีคล่องเหลือเกินเรื่องทုံมเนี่ย สามารถปรับทางและ
แต่งได้เร็ว แต่งเดี่ยวแต่งอะไรได้เร็ว..." (กฤษฏา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน
2549)

โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทုံมของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า
"...ละเอียดมาก ครูจะพูดถึงครูด้า เหมือนครูท่านจำที่คุ้นครู หลวงประดิษฐฯ
เคยบอกว่า ครูด้าเนี่ยตีเก่ง รสมือ และเหตุการณ์ที่ได้เห็นครูบุญยังดี แล้วคุณครูหลวง
ประดิษฐ์ฯ บอกว่า ฝีมือเทียบครูด้า แล้วครูท่านก็เขียนลงในบทความเรื่อง สืบเนื่อง
มาจากระนาดทုံม..." (โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2549)

ไพฑูริย์ เฉยเจริญ ได้กล่าวเกี่ยวกับการบรรเลงระนาดทုံมของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ว่า
"...ผมไม่ค่อยเห็นท่านดีเลยนะ ไม่ค่อยเห็นท่านปฏิบัติ.....ผมดูจากความคิด
ของท่าน ผลงานของท่าน ผลงานทางด้านการประพันธ์บทเพลง ผลงานที่ถ่ายทอด
ออกมานะ ที่ท่านต่อให้ลูกศิษย์แล้วออกมาเป็นผลงานของการบรรเลง ผมรู้สึกว่าคุณ
ยอดเยี่ยม..." (ไพฑูริย์ เฉยเจริญ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2549)

จากหลากหลายข้อคิดเห็นและคำให้สัมภาษณ์ของศิลปิน นักวิชาการ ลูกศิษย์และบุคคล
ที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ข้าประเสริฐ เกี่ยวกับความสามารถด้านการบรรเลงปี่พาทย์ โดยเฉพาะ
ซ้องวงใหญ่และระนาดทုံมของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า ครูสมภพ ข้าประเสริฐ
ท่านเปี่ยมด้วยความสามารถในด้านการบรรเลงปี่พาทย์ โดยเฉพาะซ้องวงใหญ่และระนาดทုံมเป็น
อย่างยิ่ง และโดยเฉพาะผู้วิจัยเอง ได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์ของท่าน ในการเรียนเพลงหน้าพาทย์
ในครั้งที่ท่านได้รับเชิญเป็นวิทยากร ถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ให้กับคณาจารย์จากโปรแกรมวิชา
ดนตรีไทยจากมหาวิทยาลัยทวารวดี ณ วิทยาลัยครุนครปฐม (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม) ผู้วิจัย
ได้ประจักษ์แก่สายตาของตนเอง ทั้งลักษณะของการแต่งกายที่ดูภูมิฐาน สง่าผ่าเผย ลักษณะของ
การสนทนาที่สุภาพเรียบร้อย บุคลิกท่าทางและความสามารถด้านดนตรีไทยอันยอดเยี่ยมของท่าน
ดังนั้น ในการกล่าวถึงเอกลักษณ์ในการบรรเลงระนาดทုံมของท่านนั้น จึงเต็มเปี่ยมและถึงพร้อม
ด้วยภูมิปัญญาทางดุริยางคศิลป์ไทย ทั้งในเรื่องของศาสตร์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของดนตรี
และเทคนิควิธีการบรรเลงทุกประการ ตามข้อคิดเห็นและคำให้สัมภาษณ์ที่ทุกท่านได้กล่าวไว้

ประวัติความเป็นมาและการถ่ายทอดของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทาง ครุสุมภพ ข้าประเสริฐ

เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครุสุมภพ ข้าประเสริฐ นี้ ผู้วิจัยได้รับถ่ายทอดโดยตรงจากอาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ซึ่งท่านเป็นอาจารย์ของผู้วิจัย ตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มฝึกหัดดนตรีไทยในเบื้องต้น ในขณะที่ผู้วิจัยศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ในระหว่าง พ.ศ. 2527-2532 และในระหว่างเวลานั้น อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ปฏิบัติหน้าที่ราชการประจำ ณ วิทยาลัยครุสุมภพ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม) และอาจารย์ได้รับเชิญมาสอนดนตรีไทยให้กับนักเรียนโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ในช่วงเวลาหลังเลิกเรียน ในระหว่างเวลานั้นอาจารย์ได้ศึกษาดนตรีไทยอยู่กับครุสุมภพ ข้าประเสริฐ ณ ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ดังที่ได้กล่าวในผลงานของครุสุมภพ ข้าประเสริฐ ในฐานะการเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางดนตรี ครุสุมภพ ข้าประเสริฐ ได้มาเป็นอาจารย์พิเศษให้กับภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2523-2535 และเมื่ออาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น จากครุสุมภพ ข้าประเสริฐ แล้ว อาจารย์ได้มาถ่ายทอดให้กับผู้วิจัยและเพื่อนนักเรียนของผู้วิจัยอีก 1 คน คือ นายสามิตต์ ทรัพย์ผุด หลังจากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอด ผู้วิจัยได้ฝึกฝนทบทวนเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครุสุมภพ ข้าประเสริฐ เป็นระยะเวลาสม่ำเสมอจนกระทั่งปัจจุบัน ผู้วิจัยมิได้ทำการตกแต่งทำนองใดๆ นอกเหนือไปจากที่ได้รับการถ่ายทอดจากอาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ของผู้วิจัย

ประการแรก ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครุสุมภพ ข้าประเสริฐ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่อไปนี้

1. อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ผู้ได้รับถ่ายทอดโดยตรงจากครุสุมภพ ข้าประเสริฐ และถือเป็น ข้อมูลปฐมภูมิ เพราะอาจารย์เป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงและเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์นั้น

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

“...คือเดี่ยวสารถิทางนี้ะ ฟังจากครุสุมภพ ข้าประเสริฐ ก่อนที่ครูท่านจะลงมือต่อให้ ท่านบอกว่า ท่านคิดทำขึ้นมา เดี่ยวสารถิเนี่ย โดยอาศัยเค้ามูลของเดิมของครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้ต่อให้พี่แดง(องอาจ อ่วมอนงค์) ที่เป็นทหารอากาศ

กฤษฎาเอาทางนี้ไปก็ได้ เพราะดี แล้วก็เรียบร้อย เป็นทางที่เรียบร้อย ไม่หือหวา กลอนเพราะดี แก่ก็เลยต่อให้ แต่ว่า โคร่งเต็มมันมีของหลวงประดิษฐไพเราะนี้แหละ แต่ว่าท่านก็มาเปลี่ยนโน้नเปลี่ยนนี้ ท่านคิดอะไรต่ออะไรขึ้นมาใหม่ ก็ครูสมภพท่าน เป็นคนอัศจรรย์ะ แต่งเพลงอะไรต่างๆ ไร่ ส่วนใหญ่ เวลาท่านแต่งเพลง ท่านไม่มี เครื่องมือหละ แต่งในอากาศ ใช้ความคิด...ผิวปาก นั่งเคาะจังหวะ ไม่ได้มาลงมือใช้ เครื่องมือหรือก นึกขึ้นได้ก็ เอ้า เขาเลย ถึงเวลาท่านก็ นั่งเลย ต่อเลย..."

(กฤษฎา ตำนานประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2549)

2. อาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ อาจารย์ประจำ ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ผู้ได้รับถ่ายทอดโดยตรง จากครูสมภพ ข้าประเสริฐ และถือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้ออยู่ในเหตุการณ์นั้น ขณะนั้น อาจารย์ได้เข้ามาเป็นนักศึกษา ในสถาบันดังกล่าวเมื่อ พ.ศ. 2523

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

"...ครูก็ต่อเพลงเดี่ยว เพลงแรกก็สุดสงวนห้องวงเล็ก แล้วก็มาระนาดทุ้ม แล้วก็ห้องใหญ่สุดท้าย นอกนั้นก็เป็นเดี่ยวสรวดี แซกมอญ มุล่ง สรวดีตอนนั้นก็ต่อ พร้อมกับอาจารย์กฤษฎา พร้อมกับเลยตอนนั้น แล้วก็มิพิญาโตก ห้องวงใหญ่ก็ต่อ นกขมิ้น ครูก็ต่อให้ลูกศิษย์อีกคน เป็นรุ่นน้องชื่อ โกศล พจนาท ตอนนี้เป็นครูอยู่ที่ บางหลวง อำเภอบางเลน สำหรับที่มา ต้องบอกว่า ไม่ทราบเลย ตอนนั้นต่อเพลง อย่างเดียว ผมเองตอนนั้นอยู่ในวัยที่ต่อเพลงอย่างเดียวนะ..."

(โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2549)

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นได้ว่า เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสรวดี 3 ชั้น ทางนี้ เป็นเพลงที่มีเค้ามูลเดิมของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งท่านครูหลวง ประดิษฐไพเราะ ท่านเป็นบรมครูที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐได้ฝากตัวเป็นศิษย์ในช่วง พ.ศ. 2489 จนกระทั่งท่านครูเสียชีวิต พ.ศ. 2497 โดยครูสมภพได้เริ่มเรียนห้องวงใหญ่ก่อนและถึงได้มาเรียน ระนาดทุ้ม ถึงขั้นได้เรียนเพลงเดี่ยวเครื่องมือ ในการได้รับถ่ายทอดเพลงเดี่ยวเครื่องมือจากครูหลวง ประดิษฐไพเราะนั้น ผู้วิจัยได้ตรวจสอบจากเอกสารหลักฐานที่ครูสมภพได้ให้คำสัมภาษณ์และ ต้นฉบับลายมือของท่านเอง อีกทั้งได้สัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับครูสมภพ ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้กล่าวเกี่ยวกับการได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ว่า

“...ตอนที่จะทักท้วงก็ตอนกำเร็บขอต่อลาวแพนฆ้องใหญ่แล้วก็ถูกตัมเสียเลย แยกบอกว่า นี่เรายังไม่ได้เป็นครูลูกศิษย์กันเต็มตัวเลยนะ จะต่อเดี่ยวก็ต้องเอาดอกไม้ธูปเทียนมาก่อนถึง จะเป็นลูกศิษย์กันได้...” (สมภพ ขำประเสริฐ, ต้นฉบับตัวเขียน)

“...วิกฤตการณ์ต่อเพลงเดี่ยวท่อมแขกมอญ เพลงนี้ต่อค้างเอาไว้ หลังจากตีครั้งแรก ในงานไหว้ครูประจำปี เพลงมากต่อเพลงไม่ทัน ต้องตีในงานนั้น เลยตีเที่ยวเดียว แล้วมาต่อทีหลังอีก...” (สมภพ ขำประเสริฐ, ต้นฉบับตัวเขียน)

ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับการได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ว่า

“...ส่วนเรื่องของผมก็เหมือนกันแต่ยังพอลากได้ คือ อีก 7 วัน จะถึงวันงาน ท่านให้คนมาตามให้ไปพบและบอกว่าท่านครูให้ไปต่อเพลง ผมสงสัยว่าต่ออะไรกันอีก ก็ต่อจนครบแล้วและ ลงมือซ้อมไปแล้ว แต่เมื่อท่านสั่งก็ต้องไป

ท่านครูบอกว่า “เพลงพญาโคกต่อเสียใหม่ดีกว่า..ของเก่า..ทางไม่ค่อยดี”

ผมก็พาซื้อมีความยินดีมากที่จะได้ทางดีๆ ไม่ได้คิดอะไรทั้งนั้น ทางของท่านดีจริงเสียด้วย มีการตีกวาดด้วยมือซ้ายซึ่งแปลก ไม่เคยเห็น ทำยากมากเพราะผมถนัดมือขวาดีอย่างไรก็ไม่ดี แต่ก็ช่างเถอะ ตีนานๆ เข้า คงจะชำนาญไปเอง...”

(บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 26)

เสนาะ หลวงสุนทร ศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้กล่าวว่า

“...ที่ต่อท่อมมีแขกมอญ สารถิ พญาโคก อะไรพวกนี้นะ ครูเค้าก็ต่อ แต่เราไม่ได้ต่อเลย ลงมาข้างล่าง ต่อไว้มาก เรื่องต่อเพลงเนี่ย ที่ต่อเพลงไวเนี่ย ก็มีอาจารย์ประสิทธิ์ มาสองเที่ยวไป สองเที่ยวไป เคยต่อด้วย แต่ตามไม่ทันหละ สมัยนั้นนะ อย่างพี่ภพเนี่ย สามารถที่จะคิดประดิษฐ์อะไรได้เองอยู่แล้วครับ รุ่นนั้นหนะ มีความคิด อย่างเพลงขาดเพลงเกินเนี่ยรู้หมด คือว่าพี่ภพเนี่ย มาต่อในระยะหลัง ตอนที่คุณครูท่านจะเริ่มป่วยแล้ว ท่านรีบถ่ายให้ แต่ว่าที่ต่อกราวในเนี่ยไม่ได้อยู่ด้วย แต่ทราบว่าเป็นไป...” (เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2549)

อุทัย แก้วละเอียด ศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้กล่าวว่า

“...มีเค้าโครง แต่รับรองว่าทางที่ดีเนี่ย แล้วดีที่สุดใน...”

(อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2549)

น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้กล่าวว่า

“...แต่สารถีนีของครูภพนะ ผมว่าไม่ค่อยมีใครได้ ไม่ว่าจะเพลงไหนหละ เพลงหลักๆ นะ ผมฟังมาเยอะแล้ว คล้ายๆ กับว่า ด้วยสมองด้วยความสามารถ ไข่ม้อย ของคุณครูจริงๆ นะ ท่านบูชาไว้ กลัวลูกศิษย์ทำผิด...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...ส่วนใหญ่เดี่ยวของครู จะเป็นแนวทางมาจากคุณครูหลวงประดิษฐฯ แล้วก็จะมาเปลี่ยนแปลงเอามั่ง ที่จะมาจากทางของคุณครูฯเลยก็จะเป็นกราวใน ส้องทุ่มเนี้ย ท่านจะต่อมาจากคุณครูหลวงประดิษฐฯ เลย อย่างครูสมภพเนี้ย ส่วนมากเลย ถ้าต่อเนี้ย ท่านก็จะบอกเลย เนี้ยของคุณครูนะ นี่ทางคุณครูนะ ช่วยกันรักษาไว้ บางเพลง บางเดี่ยวที่ท่านมาคิดเอาตอนเนี้ย ท่านก็ทำเอง...”

(วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)

จากข้อมูลที่ได้จากเอกสารหลักฐานที่ครูสมภพได้ให้คำสัมภาษณ์ และต้นฉบับลายมือของท่านเอง และจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นได้ว่า ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวเครื่องมือจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะหลายเพลงด้วยกัน อาทิ

1. เพลงลาวแพน (ซ้องวงใหญ่)
2. เพลงพญาโคก (ซ้องวงใหญ่, ระนาดทุ่ม)
3. เพลงแขกมอญ (ระนาดทุ่ม)
4. เพลงสารถี (ระนาดทุ่ม)
5. เพลงกราวใน (ซ้องวงใหญ่, ระนาดทุ่ม)

ด้วยเหตุที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวสารถี (ระนาดทุ่ม) จากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ และมีประสบการณ์ในการบรรเลง ในการประชันวงปีพาทย์มาหลายยุคหลายสมัย ท่านจึงมีความสามารถในการที่จะคิดประดิษฐ์ทำนองได้เองตามศักยภาพของท่าน และท่านได้เขียนบทความเรื่อง การแต่งเพลง - ยืดขยาย - ตัดทอน ไว้ใน หนังสือ “เรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี” เกี่ยวกับ วิธีการแต่งเพลงเดี่ยว ความว่า

วิธีการแต่งเพลงเดี่ยว

เพลงเดี่ยว ถือว่าเป็นเพลงที่จะต้องแสดงฝีมือของผู้บรรเลง และผู้แต่ง จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องรู้หลักการแต่งเพลงเดี่ยวเป็นอย่างมาก เพลงที่จะปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยว จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้คือ 1.เป็นเพลงที่มีลูกท่ามาก 2.เป็นเพลงที่มีเนื้อและทำนองซ้ำและวากวนมาก 3.มีเสียงที่เลื่อนขึ้นหรือเลื่อนลง

ในระหว่างท่อน (ที่เรียกว่าโอดพัน) เพลงที่มีลักษณะควรแก่การนำมาปรับปรุง ให้เป็นเพลงเดี่ยว มีอีกสองประเภทคือ ประเภทมีลูกล้อ ลูกขัด และประเภทมี ลูกเล่นมาก เพลงดังอธิบายมานี้ ควรแก่การปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยว เพราะ การปรับปรุงทางเดี่ยว ผู้แต่งแต่ละท่าน จะต้องแสดงความสามารถว่า ใครจะ ประดิษฐ์ได้ไพเราะลึกซึ้งกว่ากัน เมื่อทางดึกก็เดือดร้อนไปถึงผู้บรรเลง เมื่อเพลงดี ผู้บรรเลงทำได้ไม่ถึงขีดก็เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นการต่อเพลงเดี่ยว บรรณครูท่าน ถึงได้พิจารณาให้ตามความสามารถของแต่ละบุคคล (สมภพ ขำประเสริฐ, 2532: 13)

จากบทความเรื่อง การแต่งเพลง - ยืดขยาย - ตัดทอน ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐได้เขียนไว้ในหนังสือ “เรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี” เกี่ยวกับวิธีการแต่งเพลงเดี่ยว ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า ครูสมภพ ขำประเสริฐมีความรู้ความเข้าใจในการประพันธ์เพลงเดี่ยวเป็นอย่างดี ในเรื่องของหลัก วิธีการแต่งเพลงเดี่ยว ลักษณะประเภทของเพลงที่สามารถนำมาปรับปรุงให้เป็นเพลงเดี่ยว ดังที่ ลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่านได้กล่าวเกี่ยวกับท่าน ไว้ดังนี้

กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ได้กล่าวว่า

“...ท่านคิดอะไรต่ออะไรขึ้นมาใหม่ ก็ครูสมภพท่านเป็นคนอัจฉริยะ แต่งเพลงอะไรต่างๆ ได้ไว ส่วนใหญ่เวลาท่านแต่งเพลง ท่านไม่มีเครื่องมือห่อหุ้ม แต่งในอากาศ ใช้ความคิด...ผิวปาก นั่งเคาะจังหวะ ไม่ได้มาลงมือใช้เครื่องมือหรือท่อนขึ้นได้ก็ เอาเอาเลย ถึงเวลาท่านก็ นั่งเลย ต่อเลย...”

(กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2549)

ไพฑูรย์ เฉยเจริญ ได้กล่าวว่า

“...ปกติแล้ว ผมไม่ค่อยได้ยืมทางเดี่ยวของครูสมภพหรือท่อน ผมมาเห็นทางเดี่ยวของครูสมภพก็มาเห็นแขกมอญท่วมที่บุญลย์ธรรมดี เพราะฉะนั้นเดี่ยวที่ตามเนี่ย จึงไม่เคยเห็น แต่โดย เฉพาะศักยภาพของครูสมภพเนี่ย ผมว่าท่านได้ทั้งที่จำมาและได้ทั้งที่สร้างขึ้นใหม่ เรียบเรียงขึ้นใหม่ก็ได้ ท่านมีระดับขั้นสติปัญญาที่จะทำได้...”

(ไพฑูรย์ เฉยเจริญ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2549)

สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวว่า

“...ความสามารถ ท่านทำของท่านเอง ไม่ว่าจะเป็เพลงเดี่ยวหรือหางเพลง ท่านทำมีหลักของท่าน ไม่ว่าจะเป็ฆ้องหรือเป็อะไรเนี่ย ท่านมีหลักการ เช่นว่า ตีมือซ้ายมาแล้ว จะต้องหมดด้วยมือขวา ฆ้องก็เหมือนกัน...”

(สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549)

วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...คือ ครูพูดอะไรแล้วเนี่ย พอเรามาพิจารณาดู มันจะเป็นจริงอย่างที่ครูพูดทุกอย่าง แม้กระทั่งมือซ่อนมือทุ้ม ยิ่งสุดท้ายแล้วคือการประพันธ์เพลงแต่งเพลง ท่านบอกว่า เพลงเนี่ยมันอยู่ในอากาศ อย่าไปเครียด เพลงเนี่ยมันลอยอยู่ในอากาศ เราอยากได้เราก็หยิบเอามาจากในอากาศ แต่ก่อนที่จะทำเพลงเนี่ย ต้องแม่นเพลงก่อน แล้วก็วิเคราะห์เพลงนั้น...”

(วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)

จากข้อมูลของลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ สามารถนำมาสรุปเป็นประวัติความเป็นมาของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้ในประเด็นต่อไปนี้

1. เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ เป็นการคิดประดิษฐ์ทำนองขึ้นจากรู้ความสามารถของท่าน โดยยึดเค้ามูลเดิมของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

2. ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นำมาบูรณาการ สร้างสรรค์ขึ้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ตามศักยภาพที่ท่านสามารถทำได้

ประการที่สอง ในการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ลูกศิษย์และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวว่า

“...ทราบว่าองอาจต่อ คนอื่นไม่ทราบเลย ที่ต่อกันเป็นทีมที่วัดหัวลำโพงนี้ องอาจต่อ คนอื่นไม่ทราบเลย...” (สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2549)
น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวว่า

“...ไฉ่แดง องอาจนะ ต่อครับ แต่สารถินี้ของครูภพนะ ผมว่าไม่ค่อยมีใครได้ ไม่ว่าเพลงไหนหละ เพลงหลักๆ นะ ผมฟังมาเยอะแล้ว...” (น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...มีแต่ก่อนเนี่ย มีพี่แดงเนี่ยได้ต่อ พี่แดงองอาจ ที่นี้พี่พงษ์เนี่ย ผมไม่แน่ใจว่าได้ต่อหรือเปล่า เพราะว่าพี่พงษ์เนี่ย ใครต่ออะไรแก่จะได้อะไรหมด ครูเค้าเรียกหัวเทพ

พี่พงษ์เนี่ย จะจำเพลงแม่น จะต่อระนาดแกก็จำได้ คือคนระนาด คนทุ้ม ทวนอะไรไม่ได้ ติดตรงไหน ก็จะไปถามแก แกก็จะบอกได้ แต่ว่า ร้อยเปอร์เซ็นต์เลยครับว่าเป็นทางของครูสมภพแน่นอน ที่ผมทราบไม่มีใครแล้วนะที่ได้ต่อ ครูจะไม่ค่อยมีลูกศิษย์มาก จะมีช่วงพวกผมเนี่ย จะไปกันพอตีทีมเลยแหละ หลังจากพี่แดงเสียแล้ว มาผมเลย ผมเต็มตัวเลย ถ้าทุ้มครูสมภพ คือจะเป็นใครไม่ได้แหละ...”

(วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, **สัมภาษณ์**, 21 มิถุนายน 2549)

กฤษฎาด่านประติษฐี ได้กล่าวว่า

“...ได้ต่อให้พี่แดง (องอาจ อ่วมอนงค์) ที่เป็นทหารอากาศ...”

(กฤษฎา ด่านประติษฐี, **สัมภาษณ์**, 10 มิถุนายน 2549)

โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวว่า

“...หลักๆ เนี่ย จะมีผมกับอาจารย์กฤษฎา...”

(โกวิท แก้วสุวรรณ, **สัมภาษณ์**, 27 มิถุนายน 2549)

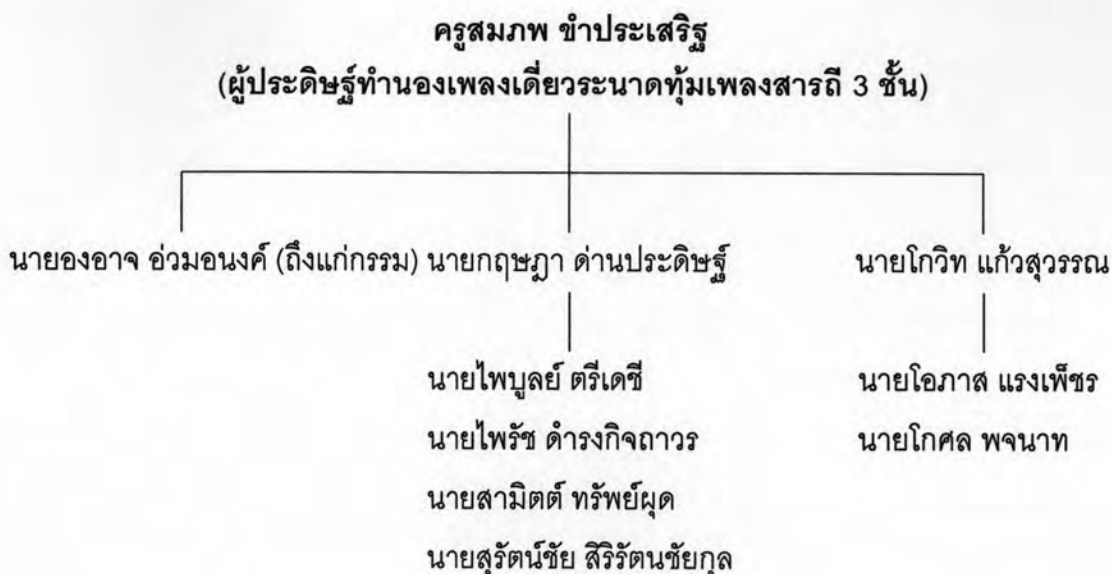
จากข้อมูลการสัมภาษณ์ การถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ข้าประเสริฐ สามารถสรุปได้ว่า ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น จากครูสมภพ ข้าประเสริฐ โดยตรง ได้แก่บุคคลต่อไปนี้

1. นายองอาจ อ่วมอนงค์ (ถึงแก่กรรม)
2. นายกฤษฎา ด่านประติษฐี
3. นายโกวิท แก้วสุวรรณ

นอกจากนี้ ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น จากครูสมภพ ข้าประเสริฐโดยตรง ได้ถ่ายทอดไปสู่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. นายกฤษฎา ด่านประติษฐี ได้ถ่ายทอดให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ
  - นายไพบูลย์ ตรีเดซี
  - นายไพรัช ดำรงกิจถาวร
  - นายสามิตต์ ทรัพย์ผุด
  - นายสุรัตน์ชัย สิริรัตนชัยกุล
2. นายโกวิท แก้วสุวรรณ ได้ถ่ายทอดให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ
  - นายโอภาส แรงเพชร
  - นายโกศล พจนาท

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ สามารถนำมาเขียนเป็นแผนภูมิของประวัติความเป็นมาและการถ่ายทอดของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ ดังต่อไปนี้

รูปที่ 15 ภาพแผนภูมิแสดงสายของประวัติความเป็นมาและการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ

เมื่อผู้วิจัยได้ทราบประวัติความเป็นมาและการถ่ายทอดของเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ แล้วในสองประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ เป็นการคิดประดิษฐ์ทำนองขึ้นจากความรู้ความสามารถของท่าน โดยยึดเค้ามูลเดิมของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
2. ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นำมาบูรณาการ สร้างสรรค์ขึ้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ตามศักยภาพที่ท่านสามารถทำได้

ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจาก ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ คือ อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์กับอาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ คือ อาจารย์ พันโทเสนาะ หลวงสุนทรกับอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด เพื่อทราบแนวทางของบทประพันธ์ในสองประเด็นต่อไป คือ

1. เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ เป็นการคิดประดิษฐ์ทำนองขึ้นจากความรู้ความสามารถของท่าน โดยยึดเค้ามูลเดิมของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพราะฉะนั้น ในบทประพันธ์จึงน่าจะมีลักษณะกระสวนของท่านองเพลงที่เป็นแนวทางที่ได้รับการถ่ายทอดจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

2. ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นำมาสร้างสรรค์ขึ้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนตามศักยภาพที่ท่านสามารถสร้างสรรค์ได้ เพราะฉะนั้น ในบทประพันธ์ จะมีลักษณะกระสวนของท่านองเพลงใดบ้าง ที่เป็นแนวทางที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้สร้างสรรค์ขึ้น

ข้อมูลจาก ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า

1. ลักษณะกระสวนของท่านองเพลงของเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถี 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ มีแนวทางที่ได้รับอิทธิพลจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดังแสดงตัวอย่างได้ในประโยคต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

ท่อน 1 เที้ยวแรก ประโยคที่ 5

ทำนองหลัก

--- ด	-- ท ด	-- รี่ ด	-- ท ด	- ด - ล	ซ ซ --	-- ซ ล	ท -- ด
-- ซ -	ท ล --	----	ท ล --	- ฟ --	- ฟ - ด	- ฟ --	- ด --

ทางระนาดทุ้ม

ซ - ซ -	ด) - - ด	-- ด) -	- ด --	ซ - ม) -	- ม --	ซ - ด) -	- ด --
ซ -- ซ	-- ด) --	- ซ - ด	--- ด	- ซ - ม	--- ม	- ซ - ด	----

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ได้กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ท่านใช้วิธีการลดลงมาบรรเลงในระบบเสียงต่ำ โดยไม่สัมพันธ์กับ

กระสวนของท่านองหลัก และใช้การนำไม้ที่อยู่นอกกลุ่มเสียงปัญจมูลมาช่วยในการเชื่อมท่านอง (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 2

ท่อน 2 เที้ยวแรก ประโยคที่ 4

ท่านองหลัก

- ด - ฟ	-- ช ล	- ด - ล	- ช - ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ช ช - ล
- ช - ฟ	--- ล	- ด - ล	- ช - ฟ	- ล - ช	--- ฟ	--- ช	--- ล

ทางระนาดทุ้ม

- - - ฐ	ม ฟ ช ล	- ฟ - -	ด ร ม ฟ	- - - -	ฟ ช ล -	ช ล ด -	ล ด ร -
- - - ด	---	- ล - ล	---	- - - ฐ	--- ฟ	--- ช	--- ล

อธิบาย: อาจารย์พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ท่านใช้วิธีการเรียงร้อยท่านองเป็นลักษณะของคลื่นที่ไล่ตามกันไป (เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 3

ท่อน 2 เที้ยวแรก ประโยคที่ 6

ท่านองหลัก

- - - ช ล	- ด - รั	- ฟ - รั	- ด - ล	- ด - รั	- ด - -	ล ล - -	ช ช - ฟ
- - - ฟ -	- ด - ร	- ฟ - ร	- ด - ล	- ด - ร	- ด - ล	--- ช	--- ฟ

ทางระนาดทุ้ม

--- ฟ	- ฟ - -	ฟ - - ล	- ล - -	--- ช	- ช - -	ด - - ฟ	- ฟ - -
ล - ฟ -	- ฐ - ฟ	-- ล -	ล ม -	ล - ช -	ช ฐ - ช	-- ฟ -	ฟ ฐ - -

อธิบาย: อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ใช้วิธีการตีลูกสลับมือเป็นคู่ 8 กับการใช้การตีลูกต่างคู่ 10 และคู่ 11 มาดำเนินท่านอง (อุทัย แก้วละเอียด, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 4

ท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 3

ทำนองหลัก

-- ล -	ล - ช -	ฟ - ช -	ช - ฟ -	-- ทุ	--- ดุ	----	- ทุร - ฟ
--- ช	- ฟ - ร	- ร - ฟ	- ร - ดุ	--- ลุช	- ล - ช	- ล -	ทุ - - ฟ

ทางระนาดทุ้ม

-- ด -	ล ช --	- ร - ร	----	- ฟ --	- ด --	- ด --	- ฟ --
ฟ -- ช	-- ฟ ร	-- ร ฟ	-- ด -	- ฟ - ร	ด ล - ด	- ล - ด	ร ฟ - ฟ

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ได้กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ใช้วิธีการนำลูกประสานคู่ 6 (เลี้ยวมือ) กับลูกต่างคู่ 10 มาช่วยในการดำเนินทำนอง และแสดงความสามารถของมือซ้ายในการตีเหวี่ยงมือ ในขณะที่มือขวาย้ำเสียงของทำนองหลัก (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, **สัมภาษณ์**, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 5

ท่อน 3 เทียบแรก ประโยคที่ 1

ทำนองหลัก

--- ร	-- ม ม	--- ม	-- ม ม	--- ร	-- ม ม	- ร --	- ม - ม
--- ร	- ม --	--- ช	- ม --	--- ร	- ม --	- ร - ม	----

ทางระนาดทุ้ม 1

----	ทุ ดุ ร -	ม ช -	ม ช -	-- ร ดุ	----	ทุ ดุ -	ทุ ดุ -
-- ทุ ล	--- ม	- ทุ - ม	- ทุ - ม	----	ทุ ล ทุ ม	- ทุ - ม	- ทุ - ม

อธิบาย: อาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ใช้วิธีการแปรทำนองที่ลงมาใช้ระบบเสียงต่ำก่อน เพื่อความหลากหลายของทำนอง เพราะประโยคนี้ จะต้องบรรเลงถึง 4 เที้ยว (ประโยคต้นของท่อน 3 ที่บรรเลงซ้ำกัน) และใช้วิธีการเน้นเสียง ซอล ที่จังหวะยก ซึ่งเป็นเสียงประสานคู่ 3 กับทำนองหลัก กับเน้นเสียง โด ที่จังหวะยก ซึ่งเป็นเสียงประสานคู่ 6 กับทำนองหลัก(โกวิท แก้วสุวรรณ, **สัมภาษณ์**, 14 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 6

ท่อน 3 เทียบแรก ประโยคที่ 6

ทำนองหลัก

-- ร ม	-- ฟ ช	- ล --	ช ฟ --	ด ล --	ล ช --	ช ม --	ม ร --
- ด --	ร ม --	ฟ - ช ฟ	-- ม ร	-- ช ม	-- ม ร	-- ร ด	-- ด ล

ทางระนาดทุ้ม

-- ร -	- ม --	ร -- ม	-- ด ร	-- ม ม -	- ช ล ด	--- ช	ล ด --
- ด - ม	- ม - ด	- ม - ม	- ล - ร	--- ม	----	- ม --	----

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ใช้วิธีการแปรทำนองให้ต่างจากทำนองหลักซึ่งเป็นทำนองเก็บ โดยเลือกใช้การตีสลับมีอลงคู่ 8 ที่เสียงตกของทำนอง และใช้การตีเสียงสะเดาะและเสียงดุดในการเพิ่มความหลากหลายให้กับทำนอง (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 7

ท่อน 3 เทียบกลับ ประโยคที่ 7 และประโยคที่ 8

ทำนองหลัก

----	- ล - ล	- ด - ล	- ช ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ช ช - ล
---	---	- ด - ล	- ช ฟ	- ล - ช	---	---	---

-- ช ล	- ด - ร	- ฟ - ร	- ด - ล	- ด - ร	- ด --	ล ล --	ช ช - ฟ
-- ฟ -	- ด - ร	- ฟ - ร	- ด - ล	- ด - ร	- ด - ล	---	---

ทางระนาดทุ้ม

----	ม ฟ ช -	ล ด --	ล ด --	-- ช ฟ	----	ด ฟ --	ด ฟ -
-- ด ร	---	- ด - ล	- ด - ล	----	ม ร ด ล	- ด - ล	- ด - ล

-- ด ฟ	----	ด ฟ --	ด ฟ --	-- ด ฟ	----	ด ฟ --	ด ฟ -
---	- ฟ --	- ด - ช	- ด - ล	ด	- ล --	- ด - ช	- ด - ฟ

อธิบาย: อาจารย์พันโทเสนาะ หลวงสุนทร กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ท่านใช้วิธีการแปรทำนองที่ไม่สัมพันธ์กับเสียงตกของท่านองหลัก แต่คำนึงถึงความสวยงามของการใช้มือในการบรรเลง และเป็นกรมองภาพรวมทั้งประโยค คือ เป็นทำนองที่เคลื่อนหาเสียงตกในทางอ้อม (เสนาะ หลวงสุนทร, **สัมภาษณ์**, 16 กรกฎาคม 2549)

2. ลักษณะกระสวนของทำนองเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านได้บูรณาการสร้างสรรค์ขึ้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ตามศักยภาพที่ท่านสามารถทำได้ สามารถแสดงตัวอย่างได้ในประโยคต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

ท่อน 1 เที้ยวแรก ประโยคที่ 1

ทำนองหลัก

- ช - ช	- ช - ด	- มี รีด	- ท - ล	- - ด ด	- รี้ - ช	- - - -	
- ร - -	ร - - ด	- ม ร ด	- ท - ล	- ด - -	- ร - ร	- ม - -	

ทางระนาดทุ้ม

	ชช- - ด	- มี รีด	- ท - ล	- รี้ มี -		- ช ล -	ด - - ด
ฟ - - ช	- - ร - ด	- ม ร ด	- ท - ล	ร - - ม	ฟ - - ช	ม - - ด	- - ล -

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านได้นำโครงสร้างของทำนองหลักมาใช้ในการขึ้นต้นบทประพันธ์ตามหลักการประพันธ์เพลงเดี่ยวโดยคนไทย และมีความสัมพันธ์กับกระสวนของทำนองหลัก ด้วยการใช้กลวิธีพิเศษ โดยการตีเสียงสะบัดแบบที่เรียกว่า สะบัดคม ซึ่งหมายถึงการตีเก็บ 3 พยางค์ที่รวดเร็ว ทำให้เกิดเสียงกร้าว (ฟชล-) แสดงความสามารถของมือขวาด้วยการตีสะเดาะ 2 เสียง (ชชร-) ใช้การตีกระทบคู่ 8 ที่ให้ความรู้สึกกลมกล่อม (-มี รีด - ท - ล) ในห้องที่ 3 และ 4 จากนั้นเดินทำนองเก็บตอในวรรคที่ 2 และจบประโยคด้วยการตีกระทบเสียงชิดกัน (ล ด) โดยลงพอดีกับจังหวะด้วยมือขวา โดยการขึ้นต้นบทประพันธ์ลักษณะนี้ สามารถพบได้ในเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มทางครูสมภพ ขำประเสริฐ อีกหลายเพลง อาทิ เพลงแขกมอญ 3 ชั้น เพลงสุดสงวน 3 ชั้น เป็นต้น (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, **สัมภาษณ์**, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 2

ท่อน 1 เทียบกลับ ประโยคที่ 3

ทำนองหลัก

- ด - มี	ริ ด --	ล ล --	ซ ซ - ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ซ ซ - ล
- ด - ม	ร ด - ล	--- ซ	--- ฟ	- ล - ซ	--- ฟ	--- ซ	--- ล

ทางระนาดทุ้ม

-- ซ -	ด(ด) ด(ด)	ด(ด)-ด(ด)	- ล --	ล(ล)- ด	ร ฟ - ฟ	-- ด ฟ	- ล --
-- ร -	-- ร - ล	-- ร - ล	ฟ - ซ ฟ	-- ล --	- ฟ --	ด ล --	ด ล - ล

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่ ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ข้าประเสริฐ ท่านนำเสนอการดำเนินทำนองที่ไม่สัมพันธ์กับกระสวนของทำนองหลัก ในช่วงวรรคแรก แล้วในวรรคที่ 2 จึงดำเนินทำนองเคลื่อนขึ้นไปหาทำนองหลัก ด้วยการใช้กลวิธีพิเศษโดยการตีเสียงสะเดาะมือขวา (ด(ด) ด(ด) ด(ด) ด(ด)) แล้วมาจบประโยคตามทำนองหลัก และใช้การเน้นจังหวะในห้องที่ 6 และ 8 โดยห้องที่ 6 ลงจังหวะด้วยมือขวาแต่ในห้องที่ 8 ลงจังหวะจบประโยคด้วยมือซ้าย (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 3

ท่อน 1 เทียบกลับ ประโยคที่ 8 ห้องที่ 5 ถึงห้องที่ 8

ทำนองหลัก

- ด - ฟ	-- ซ ล	- ด - ล	- ซ - ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ซ ซ - ล
- ซ - ฟ	--- ล	- ด - ล	- ซ - ฟ	- ล - ซ	--- ฟ	--- ซ	--- ล

ต่อเนื่องกับท่อน 2 เทียบแรก ประโยคที่ 1 ห้องที่ 1 ถึงห้องที่ 4

ทำนองหลัก

---	- ล - ล	- ด - ล	- ซ - ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ซ ซ - ล
--- ล	--- ล	- ด - ล	- ซ - ฟ	- ล - ซ	--- ฟ	--- ซ	--- ล

ท่อน 1 เทียบกลับ ประโยคที่ 8 ห้องที่ 5 ถึงห้องที่ 8 (กลอนฝาก)

ทางระนาดทุ้ม

มี -- รั	- ด --	ด -- ล	- ช --	--- ด	- ล --	รั -- ด	- ท --
-- ร -	ด -- ล	-- ล -	ช ---	ฟ - ด -	ล -- ช	-- ด -	ท -- ล

ต่อเนื่องกับท่อน 2 เทียบแรก ประโยคที่ 1 ห้องที่ 1 ถึงห้องที่ 4

ทางระนาดทุ้ม

ด -- ท	- ล --	ท -- ล	- ช --	- ฬ --	- ร ม ฬ	--- ฐ	ม ฬ ช -
-- ทุ -	ล -- ช	-- ล -	ช -- ฬ	- ด - ด	----	- ด --	

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านมีเจตนาในการนำเสนอลักษณะของ กลอนฝาก ในช่วงตอนท้ายของท่อน 1 เทียบกลับต่อกับท่อน 2 เทียบแรก โดยประโยคที่ 8 ของท่อน 1 วรรคที่ 2 (ห้องที่ 5 - 8) เป็นการจบท่อน ด้วยการขึ้นต้นทำนองใหม่ และในประโยคที่ 1 ของท่อน 2 วรรคแรก (ห้องที่ 1 - 4) เป็นการดำเนินทำนองรับกับวรรคก่อนหน้านี้ แต่ได้นำมาเป็นทำนองขึ้นต้นของท่อน 2 ซึ่งได้เคยบรรเลงในงานหนึ่ง ปรากฏว่า ผู้ฟังได้บอกว่า เพลงขาด แต่เมื่อได้ตรวจสอบแล้ว จึงได้ทราบถึงเจตนาในการประพันธ์ของท่าน (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, **สัมภาษณ์**, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 4

ท่อน 2 เทียบแรก ประโยคที่ 7

ทำนองหลัก

-- ด ุ ร	- ฬ - ร	-- ด ุ ร	-- ฬ ช	-- ล ท	ด ท --	ด ล --	ล ช --
- ล --	ด - ด -	ด ล --	ด ุ ร --	ฬ ช --	-- ล ช	-- ช ฬ	-- ฬ ร

ทางระนาดทุ้ม

ฬ - ด ุ ร	- ฬ - ร	-- ฬ ช	- ล --	- ด - ล	--- ด	- ล --	- ช --
- ล --	ด - ด -	ด ุ ร --	ฬ -- ช	-- ฬ -	- ช --	ฬ -- ช	-- ฬ ร

อธิบาย: อาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านใช้วิธีการหลอกล่อกับจังหวะด้วยการลักจังหวะ โดยใช้การตีสลับมือ (ฬลดูร ดูฬดูร) มือซ้ายตีไล่ขึ้นตามมือขวา (ดูรฬช) และใช้การลักจังหวะ (-ดฬล -ช-ด ฬล-ช -ชฬร)

ซึ่งการตีสลัมือและการลัดจังหวะลักษณะนี้ พบมากในเพลงเดี่ยวหลายๆ เพลงของท่าน (โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 5

ท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 1

ทำนองหลัก

----	- ล - ล	- ด - ล	- ช - ฟ	- ร --	ด ด --	ฟ ฟ --	ช ช - ล
---	ล	- ด - ล	- ช - ฟ	- ล - ช	---	ฟ	---

ต่อเนื่องกับท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 2

ทำนองหลัก

---	- ด - ร	- ฟ - ร	- ด - ล	- ด - ร	- ด --	ล ล --	ช ช - ฟ
---	ฟ	- ด - ร	- ด - ล	- ด - ร	- ด - ล	---	ฟ

ท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 1

ทางระนาดทุ้ม

ร - รร	ฟ ร --	ด ล --	- ฟ --	-- ด	- ร ม ฟ	---	---
ร -- ร	-- ด	-- ช ฟ	- ฟ --	ฟ -- ด	----	ม ร ด -	ท ล - ม

ต่อเนื่องกับท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 2

ทางระนาดทุ้ม

- ล --	ม - -	ร - ด	-- ล -	- ร --	ล - -	ด - ร	- ฟ -
-- ช ม	- ล ร	- ล ด -	ล ด } ล	-- ด ล	- ล ด	- ล ร -	ด ฟ } -

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านใช้กลวิธีพิเศษโดยการตีเสียงสะเดาะ (--รรร) และใช้มือขวาตีไล่ลงตามมือซ้าย (ฟรดล ดลชฟ) และมาลงคู่ 8 ที่จังหวะยก ย้อยจังหวะไปตกห้องที่ 5 (วรรคที่ 2) จากนั้นจึงใช้สำนวนที่ต่างจากเที่ยวแรก โดยตีสะเดาะที่เสียง โด (ดุด) แล้วตีเรียงเสียงขึ้นลงมาตกจังหวะที่คู่ 4 โดยใช้การยกย้ายทำนองไปมา จากนั้น ใช้วิธีการแสดงความสามารถของมือซ้ายในการเหวี่ยงเป็นคู่ 3 และคู่ 4 (ลร ลด ลุด ลุด ลุด ลุด) นอกจากนี้ มือขวายังแสดงการลัดจังหวะแล้วย้อยจังหวะไปตกในประโยคถัดไป (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 6

ท่อน 2 เทียบกลับ ประโยคที่ 6

ทำนองหลัก

---ชล	- ด - ริ	- ฟิ - ริ	- ด - ล	- ด - ริ	- ด - -	ล ล - -	ช ช - ฟ
--ฟ-	- ดุ - ร	- ฟ - ร	- ดุ - ล	- ดุ - ร	- ดุ - ล	---ช	---ฟ

ทางระนาดทุ้ม

---ฟ	- ร - -	ฟ - - ล	- ฟ - -	ล - - ช	- ม - -	ด - - ฟ	- ร - -
--ฟ-	รุ - มุ ฟ	--ล-	ฟ - ช ล	--ช-	มุ - ฟุ ช	--ฟ-	รุ - มุ ฟ

อธิบาย: อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ กล่าวว่่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านได้เพิ่มลีลาของทำนองให้ต่างจากประโยคเดียวกันของตนในเที่ยวแรก (ท่อน 2 เที่ยวแรก ประโยคที่ 6) โดยใช้วิธีตีสลับมือเป็นคู่ 8 แสดงความแม่นยำในการดำเนินทำนองของมือทั้งสอง แล้วจบประโยคลงพอดีกับจังหวะด้วยมือซ้าย (กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2549)

ตัวอย่างที่ 7

ท่อน 3 เทียบแรก ประโยคที่ 4

ทำนองหลัก

-- ดุ -	ดุ ดุ - -	ร ร - -	ม ม - ช	-- ด -	ด - ล -	ช - ล -	ล - ช -
---ช	---ล	---ทุ	---ช	---ล	-ช - ม	- ม - ช	- ม - ร

ทางระนาดทุ้ม

ม - ดุ -	- ช - -	ม ร - -	- ช - -	- ช - ม	---ช	- ร - -	- ม - -
ทุ - - ดุ	-- ม ร	-- ดุ ทุ	ล ช - ช	-- มุ -	- ช - -	มุ - - ดุ	--- ร

อธิบาย: อาจารย์โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวว่า ประโยคนี้ เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ครูสมภพ ขำประเสริฐ ท่านใช้วิธีการตีเสียงสะเดาะ (ดุดุ) ใช้มือขวาตีไล่ลงตามมือซ้ายมาหาคู่ 8 ที่เสียงตกของทำนอง (-ชมร มรดุ ทุ ลช-ช) จากนั้นใช้กลวิธีพิเศษด้วยการตีสลับมือ สวมมือเข้าหาเสียงตกของทำนองในห้องที่ 5 ถึงห้องที่ 8 จบประโยคพอดีจังหวะ ซึ่งการแปรทำนองลักษณะนี้พบมากในเพลงเดี่ยวหลายๆ เพลงของท่าน (โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2549)

เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการประพันธ์เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทาง ครุสุมภพ ขำประเสริฐ

ในการศึกษาเกี่ยวกับเหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการประพันธ์ เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลง
สารถิ 3 ชั้น ทางครุสุมภพ ขำประเสริฐนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารคำสัมภาษณ์ที่ศูนย์วัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตได้จัดทำขึ้น พบว่า มีรายละเอียดคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ครุสุมภพมีเหตุผลในการแต่งเพลงอยู่หลายประการดังนี้

1. มีผู้มาจ้างให้แต่ง โดยมีแนวโน้มไปในทางกิจการของผู้จ้าง
2. อยู่ว่างๆ เมื่อมีอารมณ์ก็คิดทำขึ้นเอง โดยไม่หวังผลอะไร
3. แต่งขึ้นเพื่อป้องกันตัวเองและหมุ่คณะเพื่อแสดงปมเชิงให้เห็นถึงความรู้ความ
สามารถ (บุญทวี นาคทิม, ผู้รวบรวม, 2536: 45)

นอกจากเหตุผลในการแต่งเพลงของครุสุมภพ ขำประเสริฐ ทั้ง 3 ประการที่ได้กล่าวไปแล้ว
ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครุสุมภพ ขำประเสริฐ ในช่วงเวลาที่ท่านได้
ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวงและปฏิบัติหน้าที่เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้
สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวว่า

“...จุดประสงค์ของครู ส่วนใหญ่จะให้เดี่ยวลูกศิษย์ หมายความว่า ให้เป็น
วิชาติดตัว เพื่อแสดงว่า เรามีความสามารถนะ เรียนถึงขั้นนี้ ขั้นนี้ ถ้าพูดกันตาม
ภาษาชาวบ้าน อาจจะว่า เอาไว้ป้องกันตัวบ้าง แต่ครูไม่ได้สอนให้ทำร้ายใคร ใน
การเป็นนักดนตรีนี่ ไปเจอกันสองวงนี่ เราเดี่ยว ใส่เขาก่อน มันที่สุดวิสัยของคน
เป็นนักดนตรี ที่ครูเค้าไม่สอนหละนะ...” (สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549)
วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...คือ เดี่ยวสารถิเพลงนี้คือ เพื่อเป็นประโยชน์ของวง เพราะสมัยนั้น
ไม่เหมือนสมัยนี้นะ เพราะจะมีคนมาเชิญ มาต่อกร มาทำ สมัยก่อนเค้าเรียก ทำ
ทำไปที่โน่น ทำไปที่นี้ หรือว่าไปบรรเลงโชว์ ตามที่โน่นที่นี่ แต่ก็จะเป็นระดับๆ
ทั้งนั้นนะ ที่มาเชิญเนี่ย...” (วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)
น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวว่า

“...ไม่รู้ แต่ว่า ก็มาจากความสามารถของแกหละ ก็ต้องมีเจตนาอะ เขาได้
อะไรต่ออะไรกัน ครูก็ต้องมีของครูอยู่ในใจ เฝื่องานจำเป็นหรืออะไร อย่างเงี้ย
เขาต้องคิดของเขาไว้ในตัวของเขาเนี่ย เขาจะคิดไว้ทั้งหมดแหละ เมื่อความจำเป็น...”
(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

จากคำให้สัมภาษณ์ของลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ แสดงให้เห็นได้ว่า เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการประพันธ์ เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้นทางครูสมภพ ขำประเสริฐ มีเหตุผลในประการที่สาม คือ ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการบรรเลงของท่านและลูกศิษย์ แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถ เพราะจากประสบการณ์ทางดนตรีของท่าน ท่านได้ผ่านการประกวดประชันวงปี่พาทย์ ทั้งการบรรเลงด้วยตัวท่านเองและการควบคุมวงในการบรรเลง ท่านยอมรับว่า เพลงเดี่ยวสารถิ 3 ชั้นนั้น เป็นเพลงเดี่ยวหลักที่ผู้ที่ฝึกหัดปี่พาทย์ส่วนใหญ่จะต้องบรรเลงได้ นอกเหนือจากเพลงพญาโศกและเพลงแขกมอญ ฯลฯ และโดยในสมัยที่ท่านเป็นผู้ควบคุมวงปี่พาทย์ในการบรรเลงประกวดประชันอยู่เสมอ ท่านจึงต้องมีการเตรียมพร้อมในการคิดประดิษฐ์เพลงเดี่ยวและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ไว้ เพื่อเป็นวิชาความรู้ไว้สำหรับใช้ประโยชน์ในกิจการของวงดนตรีไทยที่ท่านควบคุม

เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐ

ในการศึกษาเกี่ยวกับเหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้น ทางครูสมภพ ขำประเสริฐนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ขำประเสริฐ ในช่วงเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวงและปฏิบัติหน้าที่เป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

สมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวว่า

“...ครูมีความเมตตาดีมาก อย่างต่อๆเพลงอยู่ เรียบร้อยแล้ว มันไม่ใช่อย่างนี้ มันน่าจะเปลี่ยนเป็นอย่างนั้น แล้วพอเข้าขึ้นมา เข้าๆมาต่อแล้ว ได้หมดแล้ว ลักษณะเนี่ยท่านจะรับมาต่อให้ เดี่ยวเหมือนกัน ท่านจะลืมหรือไม่ลืมก็แล้วแต่ ใจของท่านอยากจะรับมาถ่ายทอดให้เราได้...” (สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549)

วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวว่า

“...ต้องมีจุดประสงค์ เช่น เราต้องอยากได้ด้วย แบบอยู่ๆ จะมาต่อให้ไม่มีหละ นอกจากว่าจะไปประกวดประชันที่เค้ามิกติการว่าจะต้องเดี่ยวเนี่ย ท่านถึงจะเรียกมาต่อ...” (วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2549)

น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ได้กล่าวว่า

“...มันเรียกว่า เกี่ยวกับงาน มันมีงานอย่างนี้ จะเล่นเพลงอะไร...”

(น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2549)

กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ ได้กล่าวว่า

“...ผมไปขอ คือพอต่อเดียวพญาโคกจบ ครูก็ถาม เอาอะไรอีกหละ ผมตอบ
ขอเดี่ยวหลักๆ แล้วกัน คือมี สารถิ แซกมอญ พญาโคก กราวโน ครอบอก เอ้า สารถิ
ดีกว่า เดี่ยว จะต่อสารถิให้หน่อย...”

(กฤษฎา ด้านประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2549)

โกวิท แก้วสุวรรณ ได้กล่าวว่า

“...ครูท่านจะให้นะ แต่ท่านจะปรับมือ ศิษย์แต่ละคน ท่านจะปรับมือ
ไม่เหมือนกัน ตอนผมนี้ ครูเค้าพูดอยู่คำหนึ่งว่า เวลาเราเหลือน้อย ครูก็จะ
พยายามให้เพลง ก็รู้สึกเหมือนครูท่านอายุมากแล้ว...”

(โกวิท แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2549)

จากคำให้สัมภาษณ์ของลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ข้าประเสริฐ แสดงให้
เห็นได้ว่า เหตุปัจจัย แรงบันดาลใจในการถ่ายทอด เพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ 3 ชั้นของ
ครูสมภพ ข้าประเสริฐ มีเหตุผลอยู่สามประการ คือ

1. ความเมตตาที่มอบให้แก่ลูกศิษย์ เพื่อนำไปใช้เป็นวิชาความรู้ในการสอนผู้อื่นต่อไป
2. มีจุดประสงค์ในการที่จะนำไปใช้ในการบรรเลงประกวดประชัน หรือเพื่อเป็นประโยชน์
ในกิจการของวงดนตรีไทยที่ท่านควบคุม
3. เป็นความต้องการของลูกศิษย์